

Výchova k práci s informačními zdroji ve středoškolském vzdělávání

Mgr. Lenka Linková

Bakalářská práce
2010

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2009/2010

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Mgr. Lenka LINKOVÁ**

Studijní program: **B 7507 Specializace v pedagogice**

Studijní obor: **Učitelství odborných předmětů pro SŠ**

Téma práce: **Práce s informačními zdroji jako součást
středoškolského vzdělávání**

Zásady pro vypracování:

Vypracujte literární rešerši týkající se problematiky práce s informačními zdroji.

Zpracujte teoretickou část s vymezením základních pojmů.

Vytvořte kurz informačního vzdělávání na Střední odborné škole Luhačovice.

Vyhodnoťte praktickou část a navrhnete řešení pro budoucí praxi.

Rozsah práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

DOMBROVSKÁ, Michaela, LANDOVÁ, Hana, TICHÁ, Ludmila. Informační gramotnost -- teorie a praxe v ČR. Národní knihovna. Knihovnická revue, 2004, roč. 15, č. 1, s. 7-18. ISSN: 0862-7487.

KAHN, Norma. Jak efektivně studovat a pracovat s informacemi. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-443-5.

Národní program rozvoje vzdělávání v České republice [online]. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2001 [cit. 2009-11-19]. Dostupný z: <http://aplikace.msmt.cz/pdf/bilakniha.pdf>.

MAREŠ, Jiří. Styly učení žáků a studentů. Vyd. 1. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-246-7.

Vedoucí bakalářské práce:

Ing. Lenka Mikulová

Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce:

14. ledna 2010

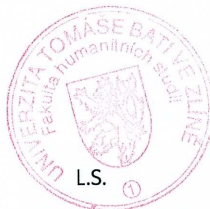
Termín odevzdání bakalářské práce:

7. května 2010

Ve Zlíně dne 14. ledna 2010

prof. PhDr. Vlastimil Švec, CSc.
děkan

Mgr. Soňa Vávrová, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 4.5.2010

.....

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevdělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) *Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.*

(3) *Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.*

2) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:*

(3) *Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).*

3) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:*

(1) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělení svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.*

(2) *Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.*

(3) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídí k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.*

ABSTRAKT

Informační gramotnost je pojem, který je v současném vzdělávání skloňován ve všech pádech. Práce s informačními zdroji je součástí vzdělanosti a bude stále více rozhodovat o kvalitě života každého jedince. Rozvoj informační gramotnosti by se měl prolínat celým formálním vzděláváním.

Práce pojednává o vyhledávání informací a informační výchově, která vede k informační gramotnosti středoškolského studenta.

Klíčová slova:

kurikulum, informační výchova, moderní vzdělávání, informační gramotnost, střední škola, středoškolský student, informačně gramotný student, vyhledávání informací, rešerše, informační chování, celoživotní vzdělávání

ABSTRACT

Information literacy is a concept which is very hot topic in current education. Work with information resources is part of education. This will determine the quality of life for everyone. Developing information literacy should be linked with all formal education.

This work deals with information retrieval and information education, which leads to a high school student's information literacy.

Keywords:

curriculum, information education, modern education, information literacy, high school, high school student, information retrieval, information behavior, life-long learning

PODĚKOVÁNÍ

Ráda bych moc poděkovala vedoucí bakalářské práce, Ing. Lence Mikulové, za připomínky, morální podporu, odborné vedení práce a skvělou komunikaci.

Za cenné rady a doporučení při psaní praktické části práce a obzvláště za morální podporu velmi děkuji mé mamince, Mgr. Jarmile Trnčákové.

MOTTO:

„Jakmile přijmeme fakt, že život je těžký, začneme růst. Pochopíme, že každý problém je také příležitost.“

Hal Urban

BIBLIOGRAFICKÝ ZÁZNAM:

LINKOVÁ, Lenka. Výchova k práci s informačními zdroji ve středoškolském vzdělávání. Zlín: Univerzita Tomáše Bati, Fakulta humanitních studií, Ústav pedagogických věd, 2010. 56 s. Vedoucí bakalářské práce: Ing. Lenka Mikulová.

OBSAH

ÚVOD	9
I TEORETICKÁ ČÁST	10
1 SPOLEČNOST VE 21. STOLETÍ – VZDĚLÁNÍ A GRAMOTNOST	11
1.1 POŽADAVKY NA MODERNÍ VZDĚLÁVÁNÍ.....	11
1.2 GRAMOTNOST PRO 21. STOLETÍ	13
1.2.1 Informační gramotnost	16
2 VYHLEDÁVÁNÍ INFORMACÍ, STYL UČENÍ A INFORMAČNĚ GRAMOTNÝ STUDENT	19
2.1 INFORMAČNÍ CHOVÁNÍ, VYHLEDÁVÁNÍ INFORMACÍ.....	19
2.1.1 Rešeršní strategie.....	24
2.2 INFORMAČNÍ GRAMOTNOST A INFORMAČNÍ VÝCHOVA.....	27
2.2.1 Informačně gramotný student.....	29
II PRAKTICKÁ ČÁST	32
3 INFORMAČNÍ GRAMOTNOST, INFORMAČNÍ VÝCHOVA A DOKUMENTY KURIKULA	33
3.1 DOKUMENTY KURIKULA	33
3.1.1 Národní program rozvoje vzdělávání v České republice	33
3.1.2 Státní informační politika, Koncepce státní informační politiky ve vzdělávání	34
3.1.3 Rámcové vzdělávací programy	34
3.1.4 Školní vzdělávací programy.....	35
3.2 STUDENT STŘEDNÍ ŠKOLY, STYL UČENÍ.....	36
3.3 MOŽNOSTI INFORMAČNÍ VÝCHOVY.....	37
4 STŘEDNÍ ODBORNÁ ŠKOLA LUHAČOVCE	40
4.1 VYHLEDÁVÁNÍ INFORMACÍ A INFORMAČNÍ VÝCHOVA JAKO DŮLEŽITÁ SOUČÁST STŘEDOŠKOLSKÉ VÝUKY	41
4.1.1 Návrh základního kurzu informační výchovy a vyhledávání informací pro středoškolské studenty	43
ZÁVĚR	49
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	50
SEZNAM OBRÁZKŮ	54
SEZNAM TABULEK	55
SEZNAM PŘÍLOH	56

ÚVOD

Moderní společnost zdůrazňuje potřebu celoživotního vzdělávání. Přístup k informacím zjednodušují informační a komunikační technologie. V dnešní společnosti ob stojí proto jedině ten, kdo bude schopen využívat různé druhy informačních zdrojů, kdo se bude orientovat v záplavě informací, kdo bude umět s informacemi pracovat. Moderní vzdělávání by mělo přispívat k těmto dovednostem. Již na středních školách by se měli studenti naučit, jak se učit, jak využívat pro plnění školních úkolů různé zdroje informací, a jak informace hodnotit. Střední škola má provázet studenty světem informací a ukázat jim, jak se v jejich záplavě orientovat.

V teoretické části práce budou vysvětleny základní pojmy a nastíněna koncepce moderního vzdělávání. Teoretická část by měla ukázat, kam směřuje moderní vzdělávání. Základním stavebním kamenem dnešní společnosti je tzv. informační gramotnost. Tento pojem bude představen a dán do souvislosti se vzděláváním a výchovou. Část teoretické práce bude věnována vyhledávání informací a informačnímu chování obecně. Jak by měl vypadat, a jaké jsou kladeny požadavky na informačně gramotného studenta by mělo být součástí poslední kapitoly teoretické části.

Praktická část práce se bude věnovat informační gramotnosti studentů na střední škole. Budou představeny závazné dokumenty pro tvorbu školních vzdělávacích programů i pro vzdělávání obecně. Dále se praktická část bude zabývat možnostmi a formami informační výchovy na střední škole. Na základě těchto poznatků bude představen návrh základního kurzu informační výchovy pro všechny obory, které se na středních školách vyučují.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 SPOLEČNOST VE 21. STOLETÍ – VZDĚLÁNÍ A GRAMOTNOST

Moderní společnost se vyznačuje rychlým rozvojem informačních a komunikačních technologií. Technologie významným způsobem zjednodušily dostupnost informací a nabídly množství informačních zdrojů. Schopnost člověka zvládnout, pochopit a zařadit do svého vědomostního systému narůstající množství informací se však nemění (1). Může proto často docházet k přesycení informacemi, k informačnímu stresu. Člověk není schopen informace ve svém vědomí správně posoudit a zpracovat je v poznatky, které mají vliv na konání a myšlení lidí. Tento jev se nazývá sociálním informačním problémem (2). Společnost ve 21. století proto vyžaduje takové jedince, kteří budou schopni se v informacích orientovat, využívat je a nedovolí jejich přesycení – budou kompetentní, budou mít potřebné znalosti, budou vědět, jak efektivně s informacemi naložit. Proto se také mění tradiční pojetí vzdělávání a výchovy.

1.1 Požadavky na moderní vzdělávání

Aby se člověk mohl lépe zařadit do společnosti a účastnit se jejího rozvoje, měl by se vzdělávat. Vzdělávání má za úkol podporovat osobní rozvoj a produktivitu jedince. **Vzdělávání** je proces získávání poznatků, dovedností, schopností a návyků a jeho výsledkem je dosažené **vzdělání** (3). Vzdělávání by mělo probíhat během celého života. V moderní společnosti se podle Gardnera (4) mění koncept vzdělávání, a tím dochází k zásadním změnám v poměru inteligencí. V současné době se snižuje interpersonální inteligence – schopnost chápat ostatní lidi jako jedinečné bytosti, ztrácíme úzké navázání vztahu k jedné osobnosti. Umění dohodnout se s ostatními lidmi a podobné schopnosti jsou, zdá se, méně důležité, než v minulých staletích. Gardner tvrdí, že naopak roste význam intrapersonálních vztahů – jedinec sleduje vlastní pocity a reakce, a z nich potom vychází nejenom při plánování studia, ale také při plánování celého dalšího života. Intrapersonální vztahy přitom ovlivňují dva druhy inteligencí:

- jazyková inteligence – očekává se, že jedinec bude umět kriticky pracovat s textem a bude nalézat nová východiska, která ovlivní podobu současného poznání
- matematicko-logická inteligence – která je rozvíjena především díky nástupu informačních a komunikačních technologií.

Velkou měrou se na vzdělávání v moderní společnosti podílejí školské instituce. Škola může zabezpečovat vzdělání na všech stupních vývoje jedince, může jej provázet celoživotním učením. Gardner (4) rozlišuje tři základní motivy, které ovlivňují moderní vzdělávání:

- scholarizace (škola jako instituce) – lidé navštěvující tuto instituci lépe pracují s jazykem, umějí vyjadřovat složitější myšlenky a rozvíjí logické myšlení
- věda – vědecké myšlení se může stát základem jiného pohledu na svět, používá se zde logicko-matematické myšlení
- gramotnost – zahrnuje v sobě schopnost dorozumívat se, jde o dovednost přesně zaznamenávat a jednoznačně pojmenovávat, rozlišovat význam.

Souhrn znalostí, které si člověk osvojí, se nazývá **kurikulum**. Pohled na tento pojem není jednotný, jde o veškeré (plánované i neplánované) učení, které probíhá nejen ve školských institucích. Pro potřeby této práce lze kurikulum chápat jako „obsah vzdělání (učivo) v širším slova smyslu a proces jeho osvojování, tj. jako veškerou zkušenost žáka (učícího se), kterou získává ve školském (vzdělávacím) prostředí, a činnosti, které jsou spojeny s jeho osvojováním a hodnocením“ (5, s. 14). Termín kurikulum představuje zobecnění, umožňuje nadhled. Hlavními znaky současného kurikula by měly být (5):

- tvořivost a harmoničnost
- orientace na životní prostředí
- důraz na etiku a morální výchovu
- učení zpracovávat, hodnotit a pořádat informace
- rozšiřování a třídění stávajících poznatků

Moderní společnost se snaží zpřístupnit všechno vědění co nejširšímu okruhu uživatelů. Je ale také nutné kurikulum určitým způsobem usměrnit, rozlišovat poznatky nezbytné, důležité informace oddělit od zbytečných.

Jakým způsobem se současné kurikulum mění – posun od minulosti a současnosti do budoucnosti ukazuje následující tabulka (tab. č. 1):

kurikulum minulosti a současnosti	kurikulum budoucnosti
vědění, znalosti, učení představuje hodnotu samo pro sebe	požadavek, aby žáci přistupovali k učení aktivně a ve vědění nacházeli svou seberealizaci
převládá předávání vědomostí od učitele k žákům	klade se důraz na přetváření vědění na tvořivou práci s vědění
důraz na předmětové znalosti, mezipředmětové vazby nejsou v popředí	zdůrazňuje se interdisciplinarita, podporují se mezipředmětové vztahy (průřezová témata)
existuje předěl mezi školním věděním a věděním potřebným pro praktický život	osvojované vědění ve škole má sloužit také k řešení každodenních a profesních problémů, důraz na kompetence
žák postrádá základní poznatky o ekonomice, právu a jiných nezbytných záležitostech života	žák je veden k pochopení základních pravidel a podmínek života společnosti (demokracie, právo, atp.)
převládá komercializace kultury, médií, média ovládají trh	podpora kulturního dění, proti manipulaci s vědomím občanů
etické, ale i estetické otázky se ze školy vytrácejí	etická výchova na školách, vyžaduje se dodržování etických norem od všech občanů, zejména od veřejných činitelů

/Zdroj: MAŇÁK, J., JANÍK, T., ŠVEC, V. *Kurikulum v současné škole*/

Požadavky na vzdělávání se v moderní společnosti mění, nastává posun od abstraktních znalostí k praktickým a využitelným v konkrétních situacích. Velký důraz je kladen na aktivní poznávání a na zapojení osobních potřeb jedince do vzdělávacího procesu.

1.2 Gramotnost pro 21. století

Gramotnost jako obecný pojem bývá chápán jako schopnost číst a psát. Gramotnost ovšem neznamená pouhé umění se podepsat a přečíst informaci, ale také porozumět obsahu a přemýšlet o něm. „Schopnost číst a psát se za určitých podmínek stává východiskem

abstraktního myšlení. Díky gramotnosti je možné přesně definovat pojmy, vracet se k faktům a definicím, se kterými jsme se setkali dříve, a zvažovat přesvědčivost logických argumentů. Používání různých symbolických záznamů umožňuje člověku rozšířit vlastní paměť, lépe si zorganizovat činnost a obracet se najednou k většímu počtu lidí“ (4, s. 366). Ve 21. století však nestačí, aby byl člověk gramotný v obecném slova smyslu. Je potřeba rozvíjet různé typy gramotností, které mu pomohou pochopit současnou společnost a plnohodnotně se do ní začlenit.

Mezi gramotnosti požadované moderní společností patří (6, 7):

- **vědecká gramotnost** – tento druh gramotnosti tvoří vědomosti a vědecké myšlenky a procesy, které jsou potřebné pro vlastní rozhodování, pro podílení se na občanských a kulturních záležitostech.

Vědecky gramotný člověk:

- se umí ptát a určovat odpovědi na otázky na základě vědomostí o každodenním životě
- má schopnost popsat, predikovat a vysvětlit přírodní jevy
- je schopen pochopit odborný text a umí vyhodnotit kvalitu vědecké informace
- má schopnost představovat a hodnotit argumenty a vyvozovat závěry
- **ekonomická gramotnost** – umožňuje identifikovat ekonomický problém, možnosti a výhody, určit jeho důsledky, hodnotit cenu vůči užitku.

Ekonomicky gramotný jedinec:

- používá získané vědomosti, aby se rozhodl správně z hlediska zákazníka, výrobce, spotřebitele, investora a občana
- rozumí zákonitostem, které platí o příjmu, inflaci, nezaměstnanosti, atp.
- chápe vliv reklamy a přemýšlí, jaký vliv má na jeho vlastní chování
- **technologická gramotnost** – je určena vědomostmi o tom, co jsou technologie a jak pracují, vědomostmi o využívání technologií.

Technologicky gramotný člověk:

- je zdatný uživatel technologických systémů

- používá různé druhy informačních technologií k tomu, aby dosáhl efektivity a produktivity
 - rozumí pozitivnímu využití technologií a eticky je využívá v osobním i sociálním kontextu
 - používá komunikační technologie i mimo školní instituci
 - s využitím informačních a komunikačních technologií dokáže vyhledávat, hodnotit a třídit informace,
 - používá technologie k řešení problémů v reálném životě
- **vizuální gramotnost** – je schopnost vysvětlovat, užívat, tvořit obrázky a video s využitím tradičních i nových médií.

Vizuálně gramotná osoba:

- chápe základní prvky vizuálního designu, médií a techniky
 - je si vědoma emocionálního, psychologického, fyziologického i kognitivního vlivu ve vizuálním vnímání
 - rozumí abstraktním a symbolickým obrazům
 - je kritikem a konzumentem vizuálních informací a efektivně využívá vizuální komunikaci
- **multikulturní gramotnost** – jde o schopnost chápat a uvědomovat si podrobnosti a rozdíly ve zvycích a hodnotách, názorech a vírácích mezi kulturou vlastní a cizí.

Multikulturně gramotný jedinec:

- chápe hodnotovou rozmanitost – uvědomuje si a akceptuje rozdíly v přesvědčení a životním stylu různých kultur
 - vnímá, jak technologie působí na kulturu
 - aktivně komunikuje a spolupracuje s jedinci z rozdílných kultur
 - ovládá nebo se učí cizí jazyky
- **informační gramotnost** – schopnost vyhodnocovat informace z různých médií, umění rozpoznat, kdy je informace potřebná, umět lokalizovat, syntetizovat a využít efektivně informace za použití informačních technologií.

Informačně gramotná osoba:

- určí to, co je již známé a hledá nové informace k řešení problémů
- identifikuje různé informační zdroje
- dává přednost důvěryhodným a relevantním zdrojům
- užívá informační technologie k vyhledávání informací
- minimalizuje rešeršní strategie, které se projeví jako neúčinné
- vyhodnocuje informace se zřetelem na jejich důvěryhodnost
- používá získané informace ke konkrétnímu účelu
- umí prezentovat informace a využívá k tomu různých technologií.

Základem všech uvedených gramotností pro 21. století je práce s informacemi. Informace jsou důležitou jednotkou života každého jedince, jsou společenským jevem. Výklady pojmu informace se v odborné literatuře různí, jednoznačná teorie informace neexistuje. Záleží na tom, ve kterém oboru se s pojmem pracuje – podle toho je definice informace pojata. Obecně lze říci, že **informace** je význam, který přisuzuje člověk různým skutečnostem během komunikace a přizpůsobování se informačnímu prostředí. Je to smysl, zkušenost a výsledek nedostatku v našich vědomostech (8). Cejpek (9) chápe pojem informace ve čtyřech základních významech:

- „početní míra odstranění neuspořádanosti (entropie), míra organizace systému
- psychologický jev a proces v lidském vědomí
- signály, impulsy a obrazy cirkulující v technických zařízeních
- výraz různorodosti v objektech a procesech živé, popř. i neživé přírody.“

Podle Cejпка (9) je informace sama o sobě neutrální, nenesou žádnou hodnotu. Hodnotu a význam dostává až při setkání se s člověkem.

1.2.1 Informační gramotnost

S pojmem informační gramotnost se v moderní společnosti setkáváme velmi často. Jednotlivé pojmy – informace a gramotnost – se tak dostávají do úzkého spojení a je jim přisuzován nový rozměr. Výklad pojmu informační gramotnost není jednotný, obecně lze

řící, že jde o souhrn schopností (kompetencí) pracovat s informačními zdroji pomocí informačních a komunikačních technologií. Dostál uvádí několik základních definic **informační gramotnosti** (10):

- „schopnost uvědomit si a formulovat své informační potřeby, orientovat se v informačních zdrojích, vyhledat informace prostřednictvím informačních a komunikačních technologií, tyto informace vyhodnotit a využít při řešení konkrétní životní situace či odborného úkolu“ (dle: Státní informační a komunikační politika).
- informační gramotnost je „schopnost efektivně vyhledávat a hodnotit informace vztahující se k určité potřebě“ (dle: J. S. Behrens).
- pojetí informační gramotnosti je chápáno jako „schopnost člověka využívat moderní informační technologie a prostředky v běžném životě“ (dle: M. Chráska).

Dombrovská, Landová a Tichá (11) uvádějí, že poprvé byl termín informační gramotnost použit již v 70. letech 20. století (v roce 1974). Paul Zurkowski za informačně gramotné jedince považoval lidi „připravené používat informační zdroje při práci, kteří se při řešení problémů naučili využívat širokou škálu technik a informačních nástrojů stejně jako primární zdroje“. Zřejmě nejužívanější se stala definice, kterou uveřejnila v roce 1989 American Library Association: „Informačně gramotní lidé se naučili, jak se učit. Vědí, jak se učit, protože vědí, jak jsou znalosti pořádány, jak je možné informace vyhledat a využít je tak, aby se z nich mohli učit i ostatní. Jsou to lidé připravení pro celoživotní vzdělávání, protože mohou vždy najít informace potřebné k určitému rozhodnutí či vyřešení daného úkolu.“

Informačně gramotný člověk má osvojeny výše uvedené způsobilosti, a proto dokáže (7, 10):

- identifikovat informační potřebu a stanovit význam informace
- pro získání relevantní informace použít nejvhodnější strategii
- rozpoznat různé typy a formáty zdrojů informací a správně určit, který je vhodný k dosažení cíle
- v informačních zdrojích vyhledat požadované informace
- přemýšlet nad vhodností a užitkem vyhledané informace a umět je kriticky hodnotit

- umět získané informace třídit, evidovat, dále s nimi pracovat a efektivně je využívat
- používat informace eticky a legálně, rozumět ekonomickým, právním a sociálním otázkám při používání informačních zdrojů
- využívat pro vyhledávání informací různé informační a komunikační technologie
- umět informace zprostředkovat jiným lidem v různých podobách a prostřednictvím různých technologií

Informační gramotnost bývá často zaměňována s počítačovou gramotností. **Počítačová gramotnost** je v současné době chápána jako schopnost používat a manipulovat s informačními a komunikačními technologiemi, jako uživatelská znalost počítače a jeho programů (12).

Počítačová gramotnost je však pouze jednou z částí informační gramotnosti (13), (viz tab. č. 2):

Informační gramotnost			
Počítačová gramotnost	Knihovní gramotnost	Mediální gramotnost	Internetová gramotnost
=	=	=	=
schopnost obsluhovat počítačové systémy a aplikace	schopnost využívat k vyhledávání informací knihovnické služby	schopnost číst, analyzovat a reprodukovat informace z médií	schopnost využívat a vyhledávat informace na internetu

/Zdroj: LANDOVÁ, H. Příspěvek k řešení informační gramotnosti na vysokých školách/

„Přidaná hodnota informační gramotnosti, vzhledem ke gramotnostem předchozím, spočívá ve schopnosti integrovat získané informace jako neuspořádaná data do systému uspořádaných vědomostí a zkušeností“ jedince (14). Informační gramotnost je základem celoživotního vzdělávání, umožňuje člověku stát se nezávislým a převzít kontrolu nad vlastním vzděláváním.

2 VYHLEDÁVÁNÍ INFORMACÍ, STYL UČENÍ A INFORMAČNĚ GRAMOTNÝ STUDENT

Každý člověk vyhledává informace. Prvotním popudem k vyhledávání informací je **informační potřeba**. Informační potřeby jsou různé, jsou závislé na konkrétní situaci, jedinci a dostupnosti informačních zdrojů. Informační potřeba je základní sociální jev, každý člověk uspokojuje svou potřebu být informován a informovat druhé. Na počátku každého vyhledávání informací stojí právě informační potřeba.

Základní dělení informačních potřeb je na osobní a profesní (8). Osobní potřeba vyhledávat informace vychází z každodenních situací, jedinec vyhledává informace pro uspokojení svých osobních zájmů. Profesní potřeba informací pak znamená vyhledávání informací, které člověk potřebuje k práci, k tomu, aby vyřešil či splnil úkol. Kromě informačních potřeb osobních a profesních lze rozlišovat také (8): potřeby individuální – konkrétní informační potřeby jedince, potřeby kolektivní a společenské, které vznikají jako potřeby informací nutné pro rozvoj společnosti. Informační potřeba znamená v podstatě deficit informací. Potřeba informace vznikne, jestliže neexistuje schopnost vyrovnat se s novou skutečností pouze s využitím dosavadních informací.

2.1 Informační chování, vyhledávání informací

Informační chování je závislé na informačních potřebách jedince. Pokud k řešení problému nebo úkolu nestačí současné znalosti, přichází na řadu vyhledávání informací, při němž se projevuje informační chování uživatele. Řešení problému probíhá zpravidla v několika fázích (15):

- informační potřeba je nejasná – vyskytl se problém a jedinec začíná přemýšlet o vyhledávání informací potřebných k jeho řešení. Řešitel problému zatím neumí definovat informace, které potřebuje, proto je cílem hledání získat základní informace k pochopení problému.
- jasně definovaná informační potřeba – řešitel problému má již povědomí o způsobu jeho řešení. Provádí proto přímé a účelové vyhledávání informací s cílem optimálního vyřešení úkolu.

- uspokojená informační potřeba – řešitel problému hodnotí nalezené informace. Vyhledává dodatečné informace, které by mohly být potřebné k rozhodnutí o tom, jak problém vyřešit. Jedinec si potvrzuje správnost řešení situace.

„Například student má v době přípravy diplomové práce jen povrchní představu o dané problematice. Naopak při dopisování práce dovede problematiku strukturovat, určit jádro a hraniční oblasti apod. Na začátku hledání student vychází ze svých znalostí, které pravděpodobně nejsou uceleny. Relevantní jsou pro něj ty dokumenty, které mu umožňují spojit si existující znalosti, naučit se terminologii a utvořit si představu o širší dané problematice: například učebnice a skripta či odborné články. Vysoce specializované vědecké články pro něj informační hodnotu nemají. Naopak při psaní závěru práce je student odborníkem: obecné úvody do problematiky pro něj již nesou významné; hledá specializované dokumenty“ (15, s. 8).

Vyhledávání informací ovlivňuje několik faktorů (15). Situační faktor představuje podmínky okolí a náklady (např. peníze, čas, finanční náklady, atd.). Systémový faktor je ovlivněn chováním systému (např. funkčnost systému, styly interakce se systémem, atd.). Nejdůležitějším faktorem, který ovlivňuje vyhledávání informací je kognitivní stav jedince. Jde o jeho vnímání a chování, které se může měnit v každém okamžiku (např. únava, motivace, emoce, atd.). Kognitivní stav vyplývá ze získaných znalostí, zkušeností a dovedností. Při vyhledávání informací proto platí pravidlo: „čím větší objem znalostí mají uživatelé o předmětu svého hledání, tím menší počet vyhledaných záznamů hodnotí jako zcela relevantní“ (15, s. 9). **Relevanci informace** lze definovat jako: „vztah mezi výsledkem vyhledání a nově formulovaným rešeršním dotazem, který lze využít pro ladění rešerše a nové formulace rešeršního dotazu. Tím lze zvýšit úplnost, popř. přesnost rešerše“ (16). Na **vyhledávání informací** pak můžeme nahlížet jako na „činnost, jejímž cílem je identifikace relevantních dokumentů nebo informací v informačních zdrojích (např. plnotextové nebo bibliografické databáze); vyhledávání informací probíhá obvykle na základě konkrétního požadavku uživatele za pomoci dotazovacích a selekčních jazyků“ (16).

Z psychologického aspektu je kognitivní faktor jedince při vyhledávání určen osobnostním charakterem a emocemi (8). Osobnostní charakter je ovlivněn typem osobností člověka, která určuje způsob, jak osoba přistupuje k vyhledávání informací. V typu osobnosti člověka lze vysledovat některé charakteristické znaky: např. extrovertní jedinci jsou

nespokojení, jestliže nemají ihned k dispozici požadované informace, introvertní osobnosti jsou více přizpůsobivé při hledání dokumentů a upřednostňují obecně známé teorie vyhledávání informací. Zásadoví lidé vyhledávají informace systematicky, neurotici a emočně nestabilní jedinci se nedokáží plně soustředit na vyhledávání a jsou méně nakloněni přijímání nových informací. Emoce, nálada a rozpoložení také ovlivňuje informační chování jedince. Jejich působením vznikají konkrétní vzorce informačního chování.

Podle Hrbáčkové (8) lze na informační chování jedince pohlížet z hlediska kritéria:

- formálních a neformálních informačních kanálů – za formální informační kanál je považována služba, systém a instituce ve vědecké komunikaci, za neformální kanál lze považovat např. lidský kontakt
- zkušeností s vyhledáváním informací – existují rozdíly mezi vyhledáváním informací zkušeným uživatelem a laikem
- aktivity a pasivity – aktivní chování je spojeno se samostatným přístupem k vyhledávání, pasivní je vnímáno jako přijímání hotových informací především z médií
- přístupu k různým médiím – chování se rozlišuje dle přístupu jedince k internetu, televizi, elektronické síti, apod.
- kulturních aspektů – jsou zkoumány rozdíly v dostupnosti informačních zdrojů
- způsobu přijetí technologie – lidé se dělí na rychle adaptibilní jedince (mají rádi nové technologie, obětují jim čas a peníze) a pomalu adaptibilní jedince
- přístupu k učení – informační chování ovlivňuje osobní přístup (osobní zájem), analytický přístup (logické myšlení), praktický přístup (využití poznatků v praxi) a tvořivý přístup jedince (nová řešení a vize)

Informační chování ovlivňuje všechny fáze vyhledávání informací – informační zájem jedince vede k neuspokojené informační potřebě. Informační potřeba je měněna na informační požadavek a ten je realizován v informačním dotazu. Po vyhledání relevantních informací dochází k jejich hodnocení výsledků dotazu (17).

Z hlediska systémového vyhledávání informací existují dva typy pojetí vyhledávání (15):

- tradiční pojetí – uživatel stojí vně systému, jeho dotaz se porovnává s informačním fondem v systému. Hlavní myšlenkou tohoto pojetí je co nejvíce propracovat uživatelský dotaz tak, aby dosáhl očekávaného informačního výsledku. Pro většinu lidí je velmi nesnadné formulovat svůj dotaz tak, aby úplně vyjadřoval informační problém. Toto pojetí vyhledávání předpokládá, že pokud termíny v dokumentu odpovídají termínům v dotazu, je dokument relevantní.
- interaktivní pojetí – uživatel a jeho kognitivní systém hraje při vyhledávání důležitou roli. Toto pojetí se snaží porozumět vztahu mezi jednotlivými kroky při formulaci dotazu jedince a následující jeho kroky předvídat. Interaktivní pojetí vyhledávání informací vychází z předpokladu, že uživatel správně neumí svůj požadavek formulovat – příčinou může být např. nedostatečné porozumění dané problematice, rozdílné používání terminologie různými autory, atd. Interaktivní systém bere dotaz pouze orientačně, sám uživatel v něm označuje relevantní záznamy. Z těchto záznamů pak systém vybere podstatné termíny a upraví jimi původní dotaz. Tak dostane uživatel větší počet relevantních informací. V interaktivním pojetí vyhledávacích systému působí uživatel na systém a naopak také systém na uživatele.

Jak vyplývá z výše uvedeného, při vyhledávání informací hraje důležitou roli jejich relevance. Relevanci můžeme označit jako vztah mezi dotazem uživatele a nalezeným dokumentem. Relevantní informace uspokojí informační potřebu jedince. Ideální informační systém by měl splňovat základní požadavky (18):

- „minimalizace doby odezvy mezi zadáním dotazu uživatele a odpovědí systému
- uchovávání užitečných údajů
- účelné uživatelské rozhraní
- souběžná práce více uživatelů s týmiž daty (resp. dokumenty)
- trvalost uchovávání a minimalizace redundance dat
- dotazovací jazyk blízký přirozenému jazyku
- možnost zabezpečeného přístupu

- co nejjednodušší vyhledávání s minimálními nároky na učení uživatele
- efektivní přidávání, rušení a aktualizace dat (resp. dokumentů)
- trvalá dostupnost bez jakýchkoliv časových omezení“

Vyhledávání informací se v dnešní době odehrává především prostřednictvím internetu. V záplavě dat, informací a informačních zdrojů všeho druhu je možno na vyhledávání na internetu nazírat jako na určitý druh umění. Pouze zkušenost, trpělivost a vytrvalost dělá z uživatele internetu profesionála. Sklenák (18) formuluje při vyhledávání informací v prostředí internetu několik pravidel:

- dobře zvolit vyhledávací systém – různé systémy i při stejné formulaci dotazu nalézají různé informace
- nepředpokládat rychlý úspěch – není dobré věřit jedinému zdroji, i když se zdá na první pohled nepřekonatelný
- nepředpokládat rychlý neúspěch – i když nejsou nalezeny žádné výsledky na daný dotaz, nevzdávat se a zkoušet jiné formulace
- přemýšlet o postupu – jestliže zvolená strategie vedla k dobrým výsledkům, je pravděpodobně správná a je možno ji využít znovu
- znát dobře prostředky – často je výhodné číst nápovědu ve vyhledávání, lze se dozvědět různé tipy a triky pro nalezení většího množství relevantních informací
- dát na intuici – prostředí internetu se mění, znalosti uživatelů se zdokonalují a s nimi také schopnost řešení neočekávaných problémů

I když prostředí internetu prozatím není ideálním prostředím pro vyhledávání informací, nedá se mu upřít, že je prostředím nejrozšířenějším. Jako takové nabízí velké množství informací, které nejsou autorizované, tzn. že mohou být nedůvěryhodné. Informace na internetu neprocházejí žádným schvalovacím procesem, publikuje je kdokoliv a mohou být tendenční. Aby se daly nalezené informace kvalitně využít, je třeba přemýšlet o jejich pravdivosti a důvěryhodnosti. Při posuzování důvěryhodnosti zdroje může pomoci jeho identifikace. Ne vždy je identifikace zdroje snadná, uživatel se může spolehnout na dřívější zkušenosti s využitím zdroje. Podle Sklenáka (18) je zárukou legitimacy zdroje URL adresa. Jestliže je dokument umístěn na oficiálním serveru, lze předpokládat, že i informace v něm publikované můžeme považovat za pravdivé.

Sklenák (18) popisuje základní orientační pomůcky pro posouzení věrohodnosti internetového zdroje:

- chyby – chyby ve faktech, nesprávná URL, dvojsmysly, špatná úprava se mohou vyskytovat v mnoha dokumentech. S možností mylky by měl počítat i oficiální server, který by měl vždy uvádět kontakt na správce stránek nebo formulář pro chybová hlášení.
- zastaralé informace – je vhodné všimnout si aktuálnosti údajů. Bohužel na některých serverech není neobvyklé, že publikované informace postrádají datum vzniku nebo aktualizace.
- názory, které jsou vydávány za fakta – někdy nemusí být na první pohled patrné, že informace (např. politické, recenze produktů, apod.) nejsou ve skutečnosti fakty, ale pouze tvrzeními nebo domněnkami.
- tendenční informace, střet zájmů – informace mohou být tendenční, sponzorované např. určitou firmou, která chce přilákat pozornost. Poskytovatel si např. zaplatí recenzi, která pro něj vychází jako pozitivní.
- klamání – na internetu se často objevují supervýhodné nabídky, které nedodržují základní etické principy publikování informací na internetu ani podnikání. Každá myšlenka na internetu může být rychle publikována a je zneužitelná, proto se uživatel musí mít před takovými informacemi na pozoru.

Pro vyhledávání informací v prostředí internetu neexistuje žádný recept. I informační profesionálové používají různé styly vyhledávání informací a často je mezi sebou kombinují. Při vyhledávání je vhodné nejprve začínat obecnějším dotazem, který se postupně doladuje. Každý uživatel si musí najít svůj styl vyhledávání, musí přemýšlet o správném zadání dotazu a musí kriticky hodnotit nalezené informace.

2.1.1 Rešeršní strategie

Proces vyhledávání informací má, podle Sedláčkové (1), několik fází. Na počátku stojí informační potřeba, která vzniká z nedostatku informací při řešení nějakého problému. Základem této fáze je správná formulace dotazu, důležité je co nejpřesněji určit, jaká informace je požadována. Výsledkem je pak formulace dotazu v přirozeném jazyce. Druhou fází lze označit jako strategii vyhledávání. Prvním krokem druhé fáze je výběr

informačního zdroje, přičemž je nutné brát v úvahu jeho prioritu a důvěryhodnost. Druhým krokem je volba rešeršní strategie v rámci tohoto zdroje. Třetím krokem je formulace dotazu pomocí informačního (selekčního) jazyka a jeho vyhledání. Poté následuje hodnocení výsledků vyhledávání a případná modifikace dotazu. Poslední fází ve smyslu vyhledávání informací je získání primárního (příp. sekundárního) dokumentu. Tato fáze předpokládá znalost výpůjčního systému knihovny nebo orientaci ve fulltextových zdrojích na internetu. Následuje zpracování informace a práce s informačním pramenem, která má taktéž několik fází – hodnocení (posouzení relevance dokumentu a jeho důvěryhodnost), analýza (vybírání podstatných pasáží), syntéza (smysluplná odpověď na prvotní informační problém) a prezentace výsledků.

Rešeršní strategie je jednou z fází vyhledávání relevantních informací, ve které uživatel formuluje svůj dotaz v příslušné formě a postupně svůj dotaz doladuje. Termín **rešerše** pak označuje „výsledek (popř. proces) vyhledávání informací ve formě dokumentografických nebo faktografických záznamů, popř. plných textů dokumentů. Rešerše se zpracovává na základě rešeršního požadavku uživatele, který je zformulován pomocí dotazovacího jazyka do rešeršního dotazu. Při provádění rešerše se uplatňuje rešeršní strategie. Podle charakteru obsažených informací se rozlišuje dokumentografická nebo faktografická rešerše“ (16).

Nejzákladnější dělení rešerší je na (17) analytické vyhledávání informací a browsing. Analytická rešerše je zaměřena na cíl, jejím smyslem je maximalizovat efektivitu vyhledávání a minimalizovat náklady na online vyhledávání. Analytické vyhledávání předpokládá výbornou znalost systému a jeho dotazovacího jazyka. Browsing je možno označit také jako intuitivní rešeršování. Jde o neformální strategii, která se přizpůsobuje aktuálně se měnícímu internetovému prostředí. Browsing je přirozený a efektivní – koordinuje kognitivní, emocionální a fyzické zdroje člověka a zahrnuje navigaci, prohlížení a monitorování.

Základní druhy rešerší zmiňuje i Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (16). Jednotlivé typy rešerší je možno rozdělit z několika různých hledisek:

- **hledisko periodicity (časové)**

- průběžná – opakovaná, je výsledkem nepřetržitého sledování vybraného zdroje

- jednorázová – shrnuje materiál dle požadavku k určitému datu, provádí se pouze jednou
- retrospektivní – zahrnuje záznamy k informačnímu požadavku zpět v čase, např. 3 roky nazpět
- **hledisko druhu zahrnutých dokumentů**
 - druhově komplexní – zahrnuje záznamy všech druhů dokumentů
 - jednodruhová – zahrnuje záznamy pouze jednoho druhu dokumentu (např. patenty)
 - vícedruhová – zahrnuje záznamy dvou a více druhů dokumentů (např. články a normy)
- **hledisko úplnosti**
 - úplná – vyčerpávající, obsahuje všechny zjištěné záznamy
 - výběrová – zahrnuje pouze dokumenty vybrané na základě formálního nebo věcného kritéria dle požadavku
 - orientační – slouží k rychlé orientaci v dané problematice
 - doplňková – uvádí nejnověji zachycené prameny informací, jimiž se na žádost uživatele doplňuje dříve zpracovaná řešerše
- **hledisko zahrnutých informačních zdrojů (materiálů)**
 - patentová – zahrnuje pouze patenty
 - faktografická – zahrnuje faktografické informace
 - literární – zahrnuje všechny druhy psaných a tištěných dokumentů s výjimkou patentů a norem
- **hledisko aktuální dostupnosti informačních zdrojů**
 - online – provedená prostřednictvím online informačního systému
 - offline – provedená prostřednictvím offline informačního systému, v lokálně přístupném informačním zdroji

Tvorba rešerše již v dnešní době není zdaleka výsadou informačních profesionálů, jak tomu bylo v minulosti. S rozvojem internetu a komunikačních technologií má obrovské možnosti přístupu k informačním zdrojům každý uživatel. Lze např. využít vzdálených přístupů do databází a knihoven, souborných katalogů a podobných nástrojů velmi efektivně tak, aby byl schopen udělat rešerši pro svou potřebu každý jedinec. Při využívání konkrétního elektronického zdroje se doporučuje pečlivě číst nápovědu o vkládání údajů – lze katalogem listovat (browsing) nebo v něm vyhledávat (searching), často je možné používat k tvorbě dotazu logické operátory (AND, OR, NOT, NEAR, atd.) nebo zástupné znaky pro krácení dotazu (*, ?, atd.). Všeobecně při vyhledávání v internetových zdrojích platí, že při odezvě systému s obrovským množstvím dat je nutné dotaz konkretizovat. Lepší je použití více informačních zdrojů pro jeden dotaz.

Jaké jsou naopak uživatelské požadavky na dobrý vyhledávací systém? Podle Sklenáka (18) je to zpětná vazba – systém sám vyhodnotí nový dotaz, jestliže neuspokojí uživatele. Mezi další výhody patří multimediální vyhledávání – systém se neomezuje pouze na textová data, ale nabízí uživateli na jeho dotaz i hudbu nebo video. Nesporným kladem systému je možnost filtrování dotazu – systém na základě určité charakteristiky informace seřadí dokumenty do skupin a uživatel zvolí skupinu, která ho nejvíce zajímá. Dobrým znakem vyhledávacího stroje může být distribuované vyhledávání – systém prohledává co největší množství kvalitních zdrojů a uživatel dostává autorizované informace.

2.2 Informační gramotnost a informační výchova

V dnešní moderní společnosti je nezastupitelná úloha informací. Často se hovoří o společnosti informační, která je charakterizována velkým rozvojem informačních a komunikačních technologií. Informační společnost má vytvořenu globální informační síť a v té je soustředěno velké množství potenciálních informací. Jedinci, kteří se naučí dobře využívat informační zdroje nebo se dokonce budou podílet na jejich tvorbě, budou ve společnosti velmi ceněni. Dobrá orientace v informačních zdrojích a jejich využívání je v zájmu každého člověka – je v zájmu všech stát se informačně gramotnými. „Absence či nedostatek informační gramotnosti vytváří u občanů tak silný handicap, že může vést k diferenciaci (rozvrstvení) obyvatelstva, resp. může takovou diferenciaci dále prohlubovat“ (10, s. 63). Hlavním mottem dnešní společnosti je vzdělávání, celoživotní učení. Celoživotní vzdělávání pomůže jedinci lépe se adaptovat, lépe vyhovět podmínkám

na profesní i osobní úrovni, které jsou na něj kladeny. Obsah a cíle vzdělávání se také mění. Systematická výchova k práci s informacemi by se měla stát samozřejmostí (19).

Výchova k práci s informacemi a informačními zdroji se nazývá informační výchova. Jde o praktický prostředek k dosažení informační gramotnosti. Používání pojmu informační výchova není v odborné veřejnosti jednotné, někdy se v literatuře můžeme setkat s pojmem informatická výchova, informační vzdělávání nebo informační příprava. K účelům tohoto textu se zdá nejvhodnější termín informační výchova, protože studenti zatím neumějí dobře pracovat s informacemi. Proto je nutné je stále vychovávat (20), ostatní termíny bude možno používat až tehdy, bude-li již na nižších stupních vzdělávacího systému (na základních a středních školách) existovat kvalitní informační příprava studentů. Získávání informační gramotnosti není jednorázový proces, jde o dlouhodobou skutečnost. Proto se i informační výchova musí realizovat ve všech stupních (nejen) školského vzdělávání.

Informační výchovu i přípravu uživatele informací lze definovat jako: “výuku a školení uživatelů zaměřenou na získání nebo rozvinutí jejich schopnosti samostatné práce s informačními zdroji a využívání služeb knihovny“ (16). „Jedná se o komplexní cílevědomý formativní proces získávání:

- znalostí a vědomostí z disciplín zabývajících se shromažďováním, zpracováváním, uchováváním, zpřístupňováním a využíváním různých druhů dokumentů a odborných informací,
- dovedností a návyků pro práci s různými druhy a typy dokumentů a odborných informací a jejich zdrojů“ (10)

Potřebu informačního vzdělávání, které povede k informační gramotnosti uživatelů si nejprve začaly uvědomovat knihovny a vysoké školy. V dnešní době se snaží obě instituce spolupracovat (viz 12, 19). Na podporu informačně gramotných vysokoškolských studentů myslí Odborná komise pro informační vzdělávání a informační gramotnost na vysokých školách, která vznikla již v roce 1999 v Ostravě (21). Komise ustanovila mimo jiné také standardy informační gramotnosti pro vysokoškolské studenty. Na nižších stupních školské výuky prozatím, jak se zdá, metodika informační výchovy není tak dobře propracovaná. Terminologická nejednotnost i absence přesné definice obsahu informační výchovy, stejně jako nedostatečná provázanost pedagogických a knihovnických disciplín, je vážným důvodem nedostatečného informačního vzdělávání. Jednou z podmínek implementace

informační výchovy do výuky by měla být existence a správná funkčnost školní knihovny (22). Knihovníkům je práce s informačními zdroji vlastní a nezřídka se v knihovně nachází obrovské množství informací. Knihovníci se v souvislosti s požadavky moderní společnosti museli naučit zacházet s informačními a komunikačními technologiemi a mohou být zprostředkovateli této dovednosti i pro širší veřejnost.

2.2.1 Informačně gramotný student

„Jedním z rozhodujících faktorů kvality vzdělávání a zdárného transferu informačních dovedností je jak dostupnost a úroveň informačních zdrojů, tak i schopnost učitele pracovat s těmito informačními zdroji, ale zejména jeho schopnost přenést informační dovednosti na studenty, naučit je samostatně a efektivně pracovat s informacemi“ (23).

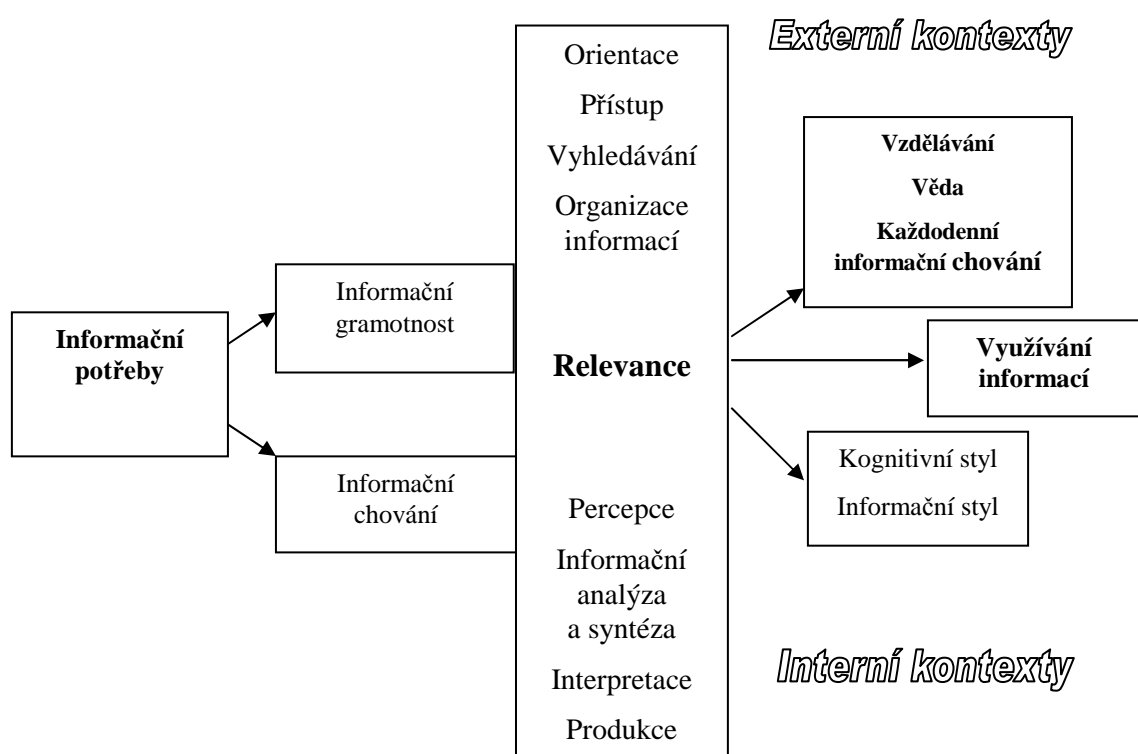
Hayden ve svém příspěvku (24) rozlišuje typické modely, které studenti používají v přístupu k informacím. Vidí jako vhodnější přizpůsobit se studentům, než je učit novým praktikám a metodám vyhledávání informací. Určením nejčastějšího modelu vyhledávání informací studenty lze vhodně zavádět konkrétní metody do výuky práce s informacemi. Modely, podle kterých studenti vyhledávají informace:

- model požadování informací – model má lineární podobu, uživatel se ve vyhledávání pohybuje z bodu A do bodu B. Není zde kladen důraz na analýzu a syntézu informací za účelem získání poznatků, jde pouze o uspokojení informační potřeby. Dotaz uživatele není nijak zpřesňován ani rozšiřován.
- model vyhledávání informací – má obecný charakter, jde o klasický model vyhledávání (na počátku stojí informační potřeba, ta je formulována v dotaze, který je dále doladován a následuje sběr informací). Model nezahrnuje přeměnu dat ve znalosti.
- model šesti schopností – skládá se z logických kroků, jejichž pořadí se může měnit. Prvním krokem je definice problému (student musí identifikovat svůj informační požadavek), druhý krok je zvolení vyhledávací strategie, vymezení lokace a přístupu k informaci představuje třetí krok, čtvrtou fází je užití informace (porozumění, reflexe, diskuse s vyučujícím), pátá fáze je ve znamení syntézy informací (přeformulování, sjednocení, zhodnocení) a posledním krokem je přeměna informace v poznatek (vyhodnocení informace). S využitím tohoto modelu

se student naučí s informacemi pracovat, ne je pouze konzumovat. Model předpokládá spolupráci studenta s pedagogem, knihovnou, příp. spolužáky.

Poslední model vyhledávání informací by bylo žádoucí studenty naučit. Informační výchova by měla studentům ukázat, jak používat Model šesti schopností tak, aby dosáhli efektivního výsledku. Studenti musejí zvládnout řešit informační problém od zadání tématu až po soupis bibliografických citací, který musejí k danému úkolu předložit, aby dokázali, ze kterých zdrojů čerpali.

Vztah informační gramotnosti a vyhledávání informací je zobrazen v následujícím schématu (tab. č. 3)

/Zdroj: STEINEROVÁ, J. *Informačná gramotnosť a relevancia*/

Požadavky na informačně gramotného jedince (viz kapitola 1.2.1) lze vztáhnout i na studenty. **Informačně gramotný student** by měl být schopen (25):

- rozpoznat informační potřebu
- rozpoznat nedostatek informací

- vytvořit strategii, která vede k nalezení informace
- lokalizovat a získat požadovanou informaci
- srovnat, vyhodnotit informace nalezené v různých informačních zdrojích
- pořádat informace
- slučovat informace a vytvářet nové

Aby byla informační výchova ve škole efektivní, měl by být **informačně gramotný i učitel** - bylo by dobré, aby uměl (7):

- používat informační zdroje a nástroje na řešení problému a na podporu svého učení a učení se v různém kontextu
- porozumět společenským aspektům a důsledkům využití moderních technologií
- efektivně využívat nové technologie nejen pro své studium a přípravu, ale i v každodenním procese učení
- přiměřeně a produktivně využívat pro dosažení cíle v určitém předmětu
- rozvíjet informační gramotnost svoji i studentů

Úroveň informační gramotnosti učitelů by měla být systematicky zvyšována, protože jen učitel, který se dobře orientuje v dané problematice, může studentům efektivně předat získané zkušenosti. Proto je důležitá také informační příprava učitelů (i budoucích). Učitelé by se měli vzdělávat ve dvou úrovních – všeobecné informační gramotnosti (která představuje základní orientaci v informačních technologiích, psaní dokumentů, prezentací, atd.) a didakticko-oborové informační gramotnosti (26).

Informační výchova ve výuce může pomoci studentům vypěstovat návyk sledovat odbornou literaturu, kterou potřebují ke studiu i k uspokojení svých zájmů. Může je již na střední škole dobře připravit na budoucí celoživotní vzdělávání, naučit je, jak se učit, jak využívat efektivně různé informační zdroje, jak citovat odbornou literaturu a také, jak rozpoznat, zda jsou vyhledané informace důvěryhodné.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

3 INFORMAČNÍ GRAMOTNOST, INFORMAČNÍ VÝCHOVA A DOKUMENTY KURIKULA

Informační gramotnost je pojem často skloňovaný v závazných doporučeních, které se týkají vzdělávání. Často se mluví o tom, že informačně gramotný člověk bude v dnešní společnosti velmi ceněn. Informační vzdělávání vedoucí k informační gramotnosti by se mělo prolínat celou (nejen) školní docházkou každého jedince.

3.1 Dokumenty kurikula

Kurikulum je soubor znalostí, které jsou považovány za prostředek celoživotního vzdělávání. Základem kurikula jsou některá závazná doporučení a oficiální dokumenty, podle kterých by se mělo tuzemské vzdělávání řídit. Odrazovým můstkem pro celoživotní učení by se měly stát střední školy. Převážná část populace má středoškolské vzdělání. Střední školy by měly vytvořit základ nejenom pro vzdělávání profesní, ale také pro zájmové (27).

3.1.1 Národní program rozvoje vzdělávání v České republice

Národní program, tzv. Bílá kniha, vymezuje nové směry vzdělávání a kurikula v tuzemském prostředí. Dokument vydaný v roce 2001 se zabývá hlavními zásadami kurikulární politiky státu, klade důraz na obecné cílové priority ve vzdělávání a stanovuje podmínky pro tvorbu rámcových a školních vzdělávacích programů (28). Bílá kniha (27) klade ve středoškolském vzdělávání důraz především na:

- zajištění připravenosti mladých lidí pro celoživotní učení – má poskytovat studentům nástroje a motivaci, stimulovat zvědavost a rozvíjet schopnost pracovat s informacemi
- podporu zaměstnatelnosti mladých lidí v průběhu celého života
- rozvoj širokého všeobecného a obecně odborného základu vzdělání – má se rozvíjet výchova k demokracii, k práci s informačními technologiemi a informacemi, ochraně životního prostředí, apod.
- uplatnění všeobecně použitelných (klíčových) kompetencí – zde jsou zahrnuty schopnosti, dovednosti, postoje a hodnoty, které umožňují člověku jednat

adekvátně a efektivně v různých pracovních a životních situacích (komunikace, schopnost učit se, sociální kompetence, řešení problémů, práce s informačními technologiemi).

Bílá kniha si všímá změn ve společnosti a navrhuje směr, kterým by se mělo moderní vzdělávání ubírat. Stanovuje základní dokumenty, které by měly podmínky vzdělávání dále rozpracovávat (Rámcové vzdělávací programy a Školní vzdělávací programy).

3.1.2 Státní informační politika, Koncepce státní informační politiky ve vzdělávání

Státní informační politika poukazuje na nutnost informační gramotnosti občanů. Informační gramotnost je jednou z osmi priorit vlády a je vymezena jako schopnost používat počítač (29). Koncepce státní informační politiky ve vzdělávání dále rozpracovává základní dokument, zaměřuje se na konkrétní oblasti vzdělávací politiky. Koncepce se zabývá obzvláště zaváděním informačních a komunikačních technologií do škol a poukazuje na nutnost celoživotního vzdělávání občanů.

V pojetí informační gramotnosti nejsou výše uvedené dokumenty jednotné. Státní informační politika jasně redukuje informační gramotnost pouze na jednu z jejích složek – počítačovou gramotnost. V Bílé knize chybí definice informační gramotnosti úplně, i když některé její složky v popisu lze nalézt (12).

3.1.3 Rámcové vzdělávací programy

„Rámcové vzdělávací programy jsou základním prvkem kurikulární reformy. Podle nich si školy připravují své vlastní vzdělávací programy, které budou lépe vyhovovat podmínkám v regionu i potřebám žáků“ (30). Rámcové programy vymezují závazná doporučení pro jednotlivé etapy vzdělávání (předškolní, základní, střední). Středoškolské rámcové programy jsou rozděleny na střední odborné programy a program pro gymnázia. Rámcové programy pro střední odborné vzdělávání zdůrazňují tyto klíčové kompetence (30):

- kompetence k učení – studenti mají získat kladný vztah k učení, mají využívat různé techniky učení a používat různé informační zdroje a zkušenosti jiných lidí, znát možnosti dalšího vzdělávání, apod.
- kompetence k řešení problémů – studenti mají určit jádro problému, získat informace potřebné k jeho řešení, navrhnout způsob řešení, ověřit správnost

zvoleného postupu a spolupracovat při řešení problémů s ostatními lidmi (týmová práce)

- komunikativní kompetence – studenti se mají naučit vhodně se prezentovat, formulovat své myšlenky srozumitelně a souvisle, účastnit se aktivně diskusí, obhajovat své názory a postoje, umět psát běžné administrativní písemnosti, zpracovat podstatné myšlenky z textu nebo projevu ostatních lidí, atd.
- personální a sociální kompetence – vzdělání má směřovat k tomu, aby studenti byli schopni stanovit si přiměřené pracovní i osobní cíle, pečovali o vhodné mezilidské vztahy, spolupracovali s ostatními, odhadovali důsledky svého jednání, přiměřeně reagovali na hodnocení ostatních lidí, apod.
- občanské kompetence a kulturní povědomí – studenti by se měli učit jednat odpovědně a samostatně, dodržovat zákony, vystupovat proti nesnášenlivosti a xenofobii, jednat v souladu s morálními principy a zásadami společenského chování, chápat význam životního prostředí pro člověka, hodnotu života, atd.
- kompetence k pracovnímu uplatnění a podnikatelským aktivitám – studenti si mají uvědomit nutnost celoživotního učení, mají mít přehled o možnostech uplatnění na trhu práce, měli by umět získávat a vyhodnocovat informace o pracovních příležitostech, mají znát obecná práva a povinnosti zaměstnavatele a zaměstnance, atd.
- matematické kompetence – studenti se mají naučit číst různé formy grafického znázornění, aplikovat matematické postupy při řešení úkolů v běžném životě, správně používat a převádět jednotky, atd.
- kompetence využívat prostředky informačních a komunikačních technologií a pracovat s informacemi – studenti mají ovládnout práci s počítačem, učit se užívat nové aplikace, komunikovat elektronickou poštou, získávat informace z internetu, pracovat s informacemi z různých zdrojů a umět posoudit jejich věrohodnost, apod.

3.1.4 Školní vzdělávací programy

Školní vzdělávací program je základní dokument, který si vytváří každá základní a střední škola sama – na základě doporučení Rámcových vzdělávacích programů. Při tvorbě školního vzdělávacího programu má každá škola možnost zohlednit svá specifika, stanovit

učební osnovy a profilové předměty. Ve školním programu je možno formulovat vlastní představy školy o daném vzdělávání, je to základ dobré spolupráce v mezipředmětových vztazích a kreativního učení.

3.2 Student střední školy, styl učení

Podle výzkumu, který byl proveden na střední škole (Obchodní akademie ve Zlíně) v roce 2007 (31), mají studenti střední školy různá očekávání od výuky práce s informačními a komunikačními technologiemi. Největší procento studentů získává informace z více než jednoho zdroje metodou „pokus-omyl“. Studenti při uspokojování svých informačních potřeb využívají nejčastěji školní knihovnu, sledují denní tisk pro přehled o aktuálním dění. Co je překvapující, že studenti dle výzkumu nepovažují za nutné dodržování pravidel a zákonitostí (licence, pravidla pro úpravnost dokumentů, atp.). Z výzkumu podle mého názoru vyplývá, že studenti (i žáci na základní škole) jsou zdatní při využívání softwarových prostředků informačních technologií (často těmito dovednostmi převyšují učitele), ale scházejí jim dovednosti ohledně práce s informacemi, dodržování citační etiky a tzv. koncepční dovednosti (31) – nehledají souvislosti mezi jevy. I když byl výzkum informační gramotnosti zaměřen spíše na jednu z jejích složek – počítačovou gramotnost – lze v něm nalézt výpovědi, které se týkají obecně i gramotnosti informační.

Studenti středních škol by si měli osvojit návyky práce s informacemi, měli by zvládnout základy citační etiky, měli by si najít svůj učební styl, který jim vyhovuje. Každý student používá při učení nebo zpracování informací svůj vlastní postup, tzv. učební styl. Učební styl odráží individualitu studenta, charakter učiva i požadavky učitele. **Styl učení** je vždy specifický (5):

- je do určité míry vrozený, ovlivněný motivací žáka k učení
- je závislý na charakteru učiva
- ovlivňují ho učitelovy požadavky na studentovo učení
- je možné jej měnit

Učitel má tedy velký vliv na studentovo pojetí učení, může jej pozitivně ovlivnit. Mareš uvádí několik znaků, které mohou být nápomocny při zlepšování učebních strategií studentů a žáků (32):

- stimulace samotného učení (např. kontrakty mezi učitelem a žákem)
- podpora osobního rozvoje žáka (např. skupinová práce)
- řešení problémů, které se jeví jako reálné
- stimulace žáka, aby se zamyslel nad svými postupy při učení
- organizace samostatné skupinové práce (např. partnerské čtení)
- použití simulací a her při výuce
- práce na projektu (individuálním i skupinovém)

Efektivní učení se jistě není jednoduchou záležitostí. Studenti často hledají zástupné problémy, aby se učení vyhnuli. Co by podle Kahnové (33) neměli studenti dělat, aby se stihli naučit více informací za kratší dobu?

- otálet – odkládání čtení a psaní, odkládání přemýšlení
- být při studiu příliš pasivní – studenti by měli přemýšlet o tom, co studují, diskutovat o naučených informacích, využívat již naučené informace
- být intelektuálně nepoctiví

Styl učení i efektivní práce s informacemi úzce souvisejí s informační gramotností středoškolského studenta. Praktickým prostředkem k výuce informačních dovedností studentů je informační výchova. Informační výchova může pomoci studentům osvojit si správné návyky při práci s informačními zdroji a položit kvalitní základ pro další vzdělávání.

3.3 Možnosti informační výchovy

Podle prostudovaných materiálů je zřejmé, že samostatný předmět informační výchovy, který vede k informační gramotnosti studentů na úrovni středoškolského vzdělávání příliš propagován není. V oficiálních závazných dokumentech pro středoškolské vzdělávání se pojem informační gramotnost často zaměňuje s gramotností počítačovou. Informační vzdělávání bývá začleněno do předmětu výuky informatiky nebo informační technologie a je zpravidla chápáno jako používání informačních a komunikačních technologií (práce se softwarem, v lepším případě obecné vyhledávací strategie na internetu). Neexistuje oborová didaktika pro předmět informační výchovy (34). Na úrovni středoškolského

vzdělávání by přitom studenti měli získat základy pro práci s informačními zdroji, které jsou dále vyžadovány na vyšším stupni vzdělávání. Je důležité, aby studenti získali povědomí o informačních zdrojích z jejich oboru, základech ověřování pravosti informací, základech citační etiky, věděli, které dokumenty jsou závazné pro citování literatury, apod. Ve vysokoškolském vzdělávání často studenti mají problémy s psaním odborného textu, určováním relevantních zdrojů a bibliografickými citacemi.

Vzdělávání v oblasti práce s informačními zdroji probíhá ve dvou rovinách (34): jde o osvojovací proces, ve kterém studenti získávají vědomosti, dovednosti a návyky na jedné straně, a vyučovací proces, v němž učitel vychovává žáky na straně druhé. Učitel informační výchovy by měl být nejen profesionálem ve svém oboru, ale také by měl mít pedagogickou způsobilost. Tyto požadavky může často splňovat knihovník nebo informační specialista, který vystudoval obor práce s informacemi a doplnil si pedagogické vzdělání. Na střední škole může informační výchovu vyučovat pracovník školní knihovny. Ve výuce informačního vzdělávání lze podle Medkové aplikovat i klasicky užívané **didaktické zásady** (34 – dělení dle: Kalhous, Obst. Didaktika sekundární školy):

- zásada aktivní participace studenta – student musí vyvinout vlastní úsilí k tomu, aby pronikl do přednášené problematiky
- zásada soustavnosti – v učebním textu je látka prezentována ve věcné a logické návaznosti, je členěna na části a témata
- zásada trvalosti – do výuky mají být zařazena obecně platná pravidla, žáci se mají sami podílet na získávání znalostí (lépe si zapamatují informace)
- zásada přiměřenosti
- zásada názornosti – pokud možno je vhodné ve výuce používat praktické ukázky

Z hlediska **formy informační výchovy** lze rozlišovat mezi formami ústními, písemnými, elektronickými. Ústní formy představují výklad učiva, vysvětlování, instruování, nápovědu. Písemnou formou mohou být různé podpůrné materiály pro výuku, návody, normy, doporučení. Mezi elektronické formy výuky lze zařadit online alternativy písemných materiálů, tutoriály, ale také online výukové kurzy (vyučovací hodiny) s odkazy na testování a hodnocení studenta. Jako nejvhodnější se jeví spojení všech uvedených forem informační výuky. Zejména se tento typ vzdělávání neobejde bez elektronických forem a informačních zdrojů. Kromě informačních portálů a databází lze využít i elektronické

prostředky umožňující tvorbu vyučovací jednotky, tzv. e-learning. Z hlediska formy vzdělávání je zpravidla e-learning spojován se samostudiem. Pro potřeby střední školy jej lze zařadit i jako doplněk tradiční výuky. Je vhodný pro domácí studium a plnění domácích úkolů. „Pro potřeby vzdělávání se definuje e-learning jako poskytnutí obsahu kurzu prostřednictvím všech elektronických médií, včetně internetu, intranetů, extranetů, satelitních přenosů, audio/video záznamů, interaktivních televizních přenosů, CD-ROM médií“ (35, s. 14).

Všeobecně mají počítačové výukové programy používané k prezentaci učební látky tyto výhody (36):

- rozvíjí se kreativita studentů
- učení se stává zábavnější
- probíraná látka je lehčeji zapamatovatelná
- studenti si sami volí čas, který učením stráví
- výuka je interaktivní
- rychlost a forma výuky se dá lépe přizpůsobit požadavkům studenta
- výuka může být názornější než klasická

Výuka informační výchovy klade velké nároky na učitele. „Je třeba změnit osnovy, vzdělávání učitelů a taktéž hodnocení studijních výsledků. Všechny tyto změny musí být propojeny a realizovány najednou. Osnovy musí odrážet nové výukové cíle a musí mít nový obsah, učitelé se musí učit, jak používat informační a komunikační technologie k dosažení těchto cílů“ (34). Jedině informačně gramotný učitel bude moci vyučovat a předávat své zkušenosti informačně gramotným studentům.

4 STŘEDNÍ ODBORNÁ ŠKOLA LUHAČOVCE

Střední odborná škola Luhačovice má dlouholetou tradici. Vznikla již v roce 1967 jako jedna z poboček Učňovské školy knihkupecké. V sedmdesátých letech se škola osamostatnila a pokračovala ve výchově knihkupců. Postupem času škola zařadila mezi své obory také umělecká řemesla. Od roku 2005 se stala Střední odbornou školou a začaly se zde vyučovat maturitní obory: Knihovnické a informační systémy a služby (obor nahradil původní studium Knihkupectví), Management a podnikání v umění a reklamě (vznikl ve spolupráci s Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně) a uměleckoprůmyslové obory (Uměleckořemeslné zpracování keramiky, Uměleckořemeslné zpracování dřeva, Uměleckořemeslné zpracování kovů, Uměleckořemeslná stavba hudebních nástrojů). Kromě maturitních oborů nabízí škola také studium zakončené výučním listem v oboru Kuchař-číšník (37). V roce 2008 se škola připojila k projektu Operačního programu Vzdělávání pro konkurenceschopnost (38). Cílem projektu je rozvoj klíčových kompetencí v odborném vzdělávání u maturitních oborů, které se na škole vyučují. Záměrem je poskytnout studentům nové moderní poznatky a motivovat je k učení. Studenti si budou moci vyzkoušet získávání nových poznatků pomocí e-learningu. Tento typ výuky není ve středoškolském vzdělávání prozatím příliš běžnou metodou, studenti tak budou mít možnost lépe se připravit na jiný typ studia, např. na vysoké škole.

Střední odbornou školu Luhačovice jsem si vybrala proto, že se zde studuje obor knihovnictví. Tento studijní obor má blíže k informačnímu vzdělávání, a předpokládané dobré informační gramotnosti studentů, než kterýkoliv jiný. Jak již bylo zmíněno, na informační výchově by se v budoucnu mohli podílet knihovníci a informační pracovníci, protože dobře znají prostředí, kde se nachází velké množství informačních zdrojů a umějí s nimi pracovat. Předpokladem tedy bylo, že studenti tohoto oboru nemají s informačním vzděláváním potíže – velká část studia je věnována právě informační výchově. Studenti knihovnictví, kteří každoročně absolvují praxi v knihovně, jsou ve vyhledávání informací rok od roku zdatnější.

4.1 Vyhledávání informací a informační výchova jako důležitá součást středoškolské výuky

Po detailnějším zkoumání a provedení neformálního akčního výzkumu (studium školních dokumentů a rozhovor s pedagogy, pozorování a rozhovory se studenty na praxi) jsem nabyla dojmu, že se původní předpoklad potvrdil. Studenti oboru Knihovnické a informační systémy a služby procházejí v průběhu celého studia kvalitní informační přípravou a informační výchova je zde uskutečňována po celou školní docházku. Kromě oboru knihovnictví se na Střední odborné škole Luhačovice vyučují i mnohé jiné obory, např. Management a podnikání v umění a reklamě. Oba zmíněné programy musejí vychovat informačně gramotné studenty, pro oba je práce s informačními zdroji a vyhledávání informací jedním ze stěžejních požadavků. Školní vzdělávací program (39, 40) stanovuje základní požadavky v oblasti práce s informacemi. Z hlediska klíčových kompetencí se obory neliší, kompetence jsou naprosto totožné u absolventů obou oborů. Odborné kompetence studentů oboru Management a podnikání v umění a reklamě, které přímo souvisejí s informační gramotností absolventů jsou (40):

- vyhotovovat typické písemnosti v normalizované úpravě
- organizovat průzkum trhu a vyhodnocovat výsledky
- znalost technologií využívaných v marketingu a reklamě (posuzování obzvláště z hlediska věrohodnosti)
- dodržovat stanovené normy a předpisy související s řízením jakosti

Odborné kompetence pro absolventy oboru Knihovnické a informační systémy a služby přímo související s informační gramotností jsou:

- analyzovat a syntetizovat informace
- umět pracovat s databázemi
- umět vyhledávat, zpracovávat a třídit informace
- umět pracovat s primárními, sekundárními a terciárními informačními prameny
- vyhotovovat typické písemnosti v normalizované úpravě
- dodržovat stanovené normy a předpisy související s řízením jakosti
- průběžně sledovat trendy v informačních a komunikačních technologiích

- zajišťovat bibliografické, informační, referenční a rešeršní služby

Kromě posledních dvou výše jmenovaných odborných kompetencí absolventů knihovnictví by ostatní kompetence, dle mého názoru, neměly být odbornými pouze pro tento obor. Znalosti a dovednosti související přímo s informační gramotností by měli zvládat i studenti jakéhokoli oboru na jakémkoli střední (nejen) odborné škole. Po prostudování několika školních vzdělávacích programů lze konstatovat, že informační výchova jako samostatný předmět, jak se zdá, zpravidla vyučována není. Některé její prvky se často objevují pouze v předmětu informatika nebo informační a komunikační technologie, ale často informační výchově není dáván přílišný prostor. Pro srovnání jsou v tabulce (tab. č. 4) uvedeny názvy předmětů a hodinová dotace v jednotlivých ročnících studia u oborů knihovnictví a management na Střední odborné škole Luhačovice.

Počet týdenních vyučovacích hodin dle jednotlivých ročníků									
Management a podnikání v umění a reklamě					Knihovnické a informační systémy a služby				
	1.	2.	3.	4.		1.	2.	3.	4.
Informační a komunikační technologie	2	2	-	-	Informační a komunikační technologie	2	2	2	2
Informační technologie a masmedia	-	-	2	2	Informační procesy	2	2	2	2
-----	-	-	-	-	Informační systémy a služby	2	2	2	2

/Zdroj: Školní vzdělávací program. Střední odborná škola Luhačovice/

V oboru knihovnictví i management v reklamě budou na absolventy v budoucí praxi kladeny nároky v oblasti práce s informačními zdroji. Informační výchova by měla být zařazena do výuky obzvláště v těchto oborech. Mým původním záměrem bylo srovnat hodinovou dotaci informační výchovy pro obor knihovnictví a obor management v reklamě a navrhnout obsahovou náplň informačního vzdělávání pro management. Po kontaktu

s vyučující jsem však nabyla dojmu, že paní učitelka předává stejné informace knihovníkům i studentům oboru management – i když se na první pohled hodinová dotace dramaticky liší. Předměty uvedené v tabulce vyučuje stejná osoba a podle mého průzkumu jsou základy informační výchovy vyučovány podobně. Po tomto zjištění se pokusím navrhnout kurz informačního vzdělávání obecnějšího charakteru, protože (dle mého názoru) by i studenti ostatních studijních programů měli určitou formou informační výchovy projít. V další části práce bude zpracován návrh základních bodů pro výuku informační výchovy, které by mohly být uplatněny ve všech oborech středoškolského vzdělávání.

4.1.1 Návrh základního kurzu informační výchovy a vyhledávání informací pro středoškolské studenty

Informační výchova nemá zpravidla ve středoškolském vzdělávání svůj samostatný předmět. Jednotlivým tematickým blokům by mohl být dán prostor v různých předmětech, které jsou obecnějšího rázu, ale část výuky by byla věnována práci s informačními zdroji. Rozpis náplně základního kurzu informační výchovy bude představen např. pro obor Uměleckořemeslné zpracování keramiky na Střední odborné škole Luhačovice.

TEMATICKÝ BLOK: vyhledávání informací

- vyhledávání informací
 - základní pojmy
 - informační chování uživatele
 - typologie informačních pramenů
 - vyhledávání informací a knihovny – služby knihoven
- elektronické informační zdroje
 - základní pojmy
 - typologie elektronických informačních zdrojů
 - typologie databází
- informace v prostředí internetu
 - vyhledávací nástroje a služby

- typologie vyhledávacích systémů
- tipy pro vyhledávání
- oborové báze dat

TEMATICKÝ BLOK: řešerše

- základní pojmy
 - obecný postup při zpracování řešerše
- fáze řešeršní strategie
 - použití logických operátorů
- typologie řešerší
- formální úprava řešerší
- služby knihoven a databázových center

TEMATICKÝ BLOK: informační etika, hodnocení informací

- základní pojmy
 - netiketa
- zásady informační etiky
- hodnocení informací
 - kritéria pro posouzení důvěryhodnosti zdroje

TEMATICKÝ BLOK: bibliografické citace

- základní pojmy
- citační etika
- závazné dokumenty pro citování literatury
- obecné zásady citací
 - povinné a nepovinné údaje
- citace v praxi
 - metody citací

- řazení citací v textu
- praktické příklady
- doporučení, odkazy

TEMATICKÝ BLOK: zpracování odborného textu

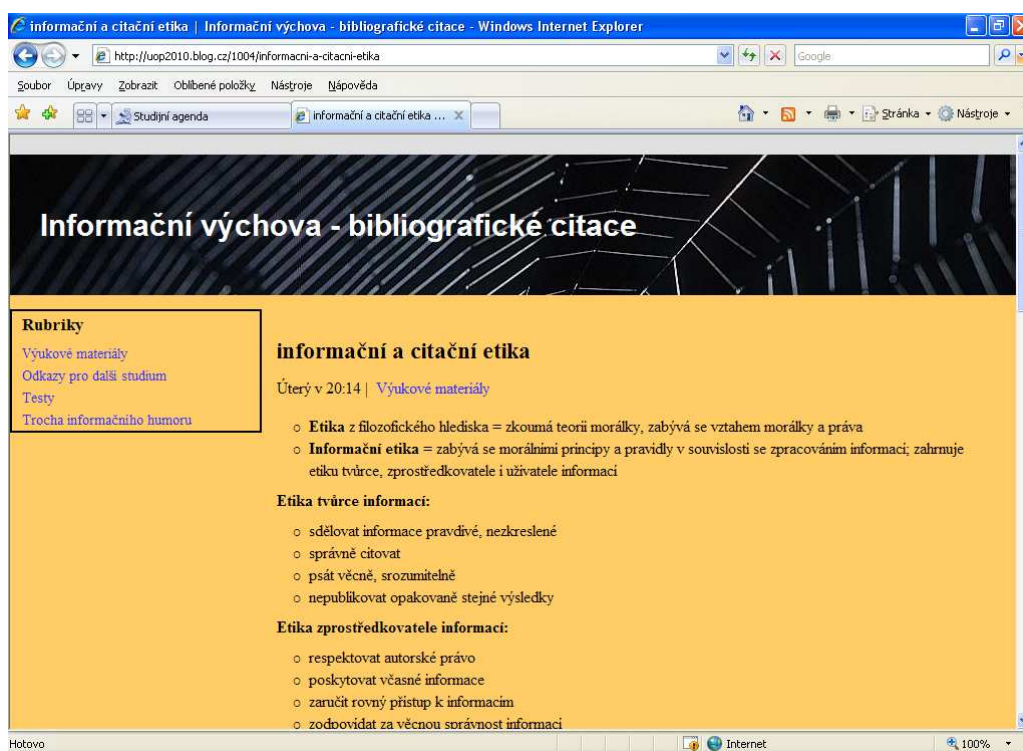
- typy pro efektivní četbu odborného textu
 - typy pro efektivní učení se a zapamatování informací
- fáze tvorby odborné práce
 - členění odborné práce
 - formální úprava textu

Pro obor Uměleckořemeslné zpracování keramiky není vyčleněna zvláštní část výuky věnovaná práci s informačními zdroji. Na první pohled by se mohlo zdát zbytečné vyučovat studenty uměleckých oborů pracovat s informacemi. Obsahová náplň kurzu informační výchovy proto byla záměrně zvolena tak, aby mohla být univerzální pro různé obory. I studenti uměleckých řemesel by měli vědět, jak správně zpracovat odborný text, měli by se naučit, jak pracovat např. s oborovými databázemi a vyhledávat v nich informace potřebné ke studiu. I studenti uměleckých oborů se mohou ucházet o další studium na vysoké škole, připravovat se na celoživotní vzdělávání a sledovat novinky ve svém oboru. Jednotlivé tematické bloky by mohly být začleněny do výuky jiných předmětů. Podle učebního plánu daného studijního oboru jsem se pokusila rozepsat jednotlivá témata do předmětů, které na první pohled s informační výchovou nesouvisí:

- vyhledávání informací – tematický blok se může objevit v předmětech: Český jazyk a literatura (např. kapitola vyhledávání informací a knihovny), Počítačová grafika (např. kapitola informace v prostředí internetu a oborové báze dat)
- rešerše – tematický blok by se hodil do předmětu Český jazyk a literatura, ale také do jakéhokoliv předmětu se zdůrazněním na oborové informační zdroje k danému tématu
- informační etika, hodnocení informací – tematický blok by patřil do předmětu Občanská nauka (navazuje na obecné téma etika)

- bibliografické citace – tematický blok by se mohl objevit v předmětech: Český jazyk a literatura (citování použité literatury např. při tvorbě referátu), Občanská nauka (navazuje na téma citační etika)
- zpracování odborného textu – tematický blok by se hodil do předmětu Český jazyk a literatura, ale také do Dějepisu, Dějin výtvarné kultury, a do všech předmětů, kde je třeba pracovat s odbornou literaturou při tvorbě seminární práce

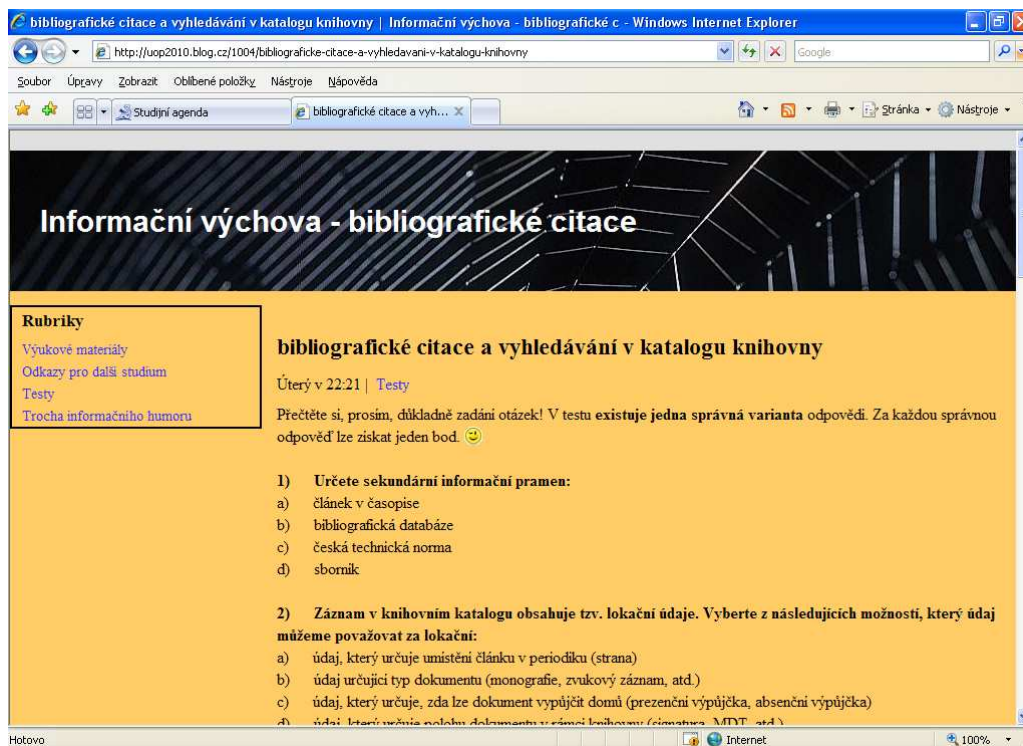
Podrobnější rozpracování tematického bloku bibliografické citace jsem jako ukázkové téma umístila online (<http://uop2010.blog.cz>). K publikování výukového materiálu jsem zvolila blog. Jde o webovou aplikaci, kde se zpravidla prezentuje její autor. Tento způsob vystavení materiálu jsem zvolila pro jeho jednoduchost a dostupnost – v současné době nemám přístup do žádného (např.) školního systému, kam bych mohla materiály vystavit tak, aby byly dostupné všem studentům. Blog obsahuje stručný popis jednotlivých témat bibliografických citací a poskytuje studentům textové opory pro učení (viz obr. č. 1):

Na blogu jsou obsaženy odkazy na relevantní literaturu a výukové materiály (obr. č. 2):

Kromě studijních pomůcek jsem umístila online i návrh testových úloh pro studenty, aby si mohli ověřit své znalosti (obr. č. 3). V části Testy jsou dostupné také procvičující úkoly pro studenty:

V závislosti na možnostech použití informačních a komunikačních technologií ve výuce by navržený informační kurz mohl probíhat klasickou frontální výukou s použitím výkladu, nebo kombinací výkladu s použitím počítačových výukových programů, informačních zdrojů dostupných online, apod. Jako nejvhodnější pro informační výuku se jeví právě ústní výklad pojmů v kombinaci s využitím informačních technologií. Studenti by mohli také např. část výuky absolvovat sami (seznámení se základními pojmy) vlastním tempem, a praktické příklady a testové úlohy společně s vyučujícím.

Návrh obsahové náplně kurzu informační výchovy by měl být využitelný nejen na střední škole zvolené jako příklad pro tuto práci. Středoškolské studenty by měli být vychovávání k informační gramotnosti na všech školách, ve všech oborech. Informační výchova, která studenty naučí správně využívat dostupné informační zdroje a citovat použitou literaturu, je může také kvalitně připravit na budoucí studium na vysoké škole a pro profesní život.

ZÁVĚR

V dnešní době, která je ve znamení prudkého rozvoje informačních a komunikačních technologií, jsou na středoškolské studenty kladeny nároky nejen v oblasti získávání znalostí a učení se faktům a pojmům, ale také v oblasti orientace v rostoucím množství informací. Dnešní studenti musejí zpracovávat informace z různých zdrojů, různé kvality. Musejí rozeznávat důvěryhodné zdroje od nerelevantních, musejí využívat k tvorbě odborných prací různé komunikační kanály. Současný středoškolák je zahlcen rychlými informacemi. Aby studenti uměli využívat různé zdroje, aby dokázali pracovat s odborným textem, citovat použitou literaturu, aby dovedli informace proměnit ve znalosti a dovednosti, měli by být informačně gramotní. Od studentů na vysoké škole se očekává, že všechny tyto vědomosti a dovednosti budou již využívat v praxi. Výchova k práci s informačními zdroji – k informační gramotnosti – proto musí začít již na úrovni středoškolského vzdělávání. V současné době však neexistuje žádná koncepce informační výchovy na středních školách, v praxi nejsou zavedeny standardy pro výuku, není stanovena didaktika informační výchovy. Přesto se od studentů očekává, že budou na konci středoškolské docházky informačně gramotní. Je důležité, aby si učitelé uvědomili nezbytnost informační výchovy. W. A. Ward řekl: „*Průměrný učitel vypráví. Dobrý učitel vysvětluje. Výborný učitel ukazuje. Nejlepší učitel inspiruje.*“ Inspirujme studenty k tomu, aby měli zájem se učit dovednostem, které mohou využít nejen ke svému dalšímu studiu, ale také při celoživotním a zájmovém vzdělávání. Je jisté, že absolvováním jednoho kurzu informační výchovy se středoškolský student informačně gramotným nestane. Cesta k informační gramotnosti je během na dlouhou trať. Je třeba zahrnout výuku k práci s informacemi do různých předmětů středoškolské výuky, je třeba podrobně promyslet koncepci informační výchovy. Tato výuka by se měla prolínat celým středoškolským studiem a nutit studenty k tomu, aby se stali informačně gramotnými, a tím dostáli nárokům, které na ně budou v budoucnu kladeny v životě profesním, osobním, i v dalším vzdělávání.

„Měnit návyky lidí a jejich způsoby myšlení je jako psát instrukce do sněhu za bouře. Každých dvacet minut musíte nápisy obnovovat, dokud si je lidé neosvojí.“

John C. Maxwell

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- (1) SEDLÁČKOVÁ, Eva. Informační gramotnost- cesta k učící se společnosti.
In *Informační gramotnost: sborník příspěvků z konference 27.11.2002 v Moravské zemské knihovně*. 1. vyd. Brno: Moravská zemská knihovna – pedagogické centrum, 2003. s. 36-44.
- (2) LIDMILA, Jan. *Rozvoj kompetencí v oboru Informační studia a knihovnictví: návrh Aplikačního semináře KIS*. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav české literatury a knihovnictví, 2006. 111 s. Vedoucí diplomové práce Mgr. Petr Škyřík.
- (3) SIMONOVÁ, Natálie. Co vlastně znamená „vzdělání“ aneb stejně mu nikdo neunikne. *Socioweb: sociologický webzín* [online]. [cit. 2010-04-17].
Dostupný z: <http://www.socioweb.cz/>
- (4) GARDNER, Howard. *Dimenze myšlení: teorie rozmanitých inteligencí*. 1. vyd. Praha: Portál, 1999. 400 s. ISBN 80-7178-279-3.
- (5) MAŇÁK, Josef, JANÍK, Tomáš, ŠVEC, Vlastimil. *Kurikulum v současné škole*. 1. vyd. Brno: Paido, 2008. ISBN 978-80-7315-175-1.
- (6) BURKHARD, Gina. *enGauge® 21st Century Skills: Literacy in the Digital Age*. [online]. North Central Regional Educational Laboratory and the Metiri Group, 2003 [cit. 2010-04-17]. Dostupný z: <http://pict.sdsu.edu/engauge21st.pdf>
- (7) *Čo je informačná gramotnosť budúceho učiteľa a ako ju rozvíjať*. [online], c2004 [cit. 2010-14-13]. Dostupný z: <http://www.edi.fmph.uniba.sk/>
- (8) HRBÁČKOVÁ, Daniela. *Informační chování a potřeby pracovníků vědeckovýzkumné organizace : případová studie Centra dopravního výzkumu*. Brno : Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav české literatury a knihovnictví, Kabinet knihovnictví, 2006. Vedoucí diplomové práce Mgr. Břetislav Šimral.
- (9) CEJPEK, Jiří. *Informace, komunikace a myšlení: úvod do informační vědy*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1998. 179 s. ISBN 80-184-767-4.

- (10) DOSTÁL, Jiří. Informační a počítačová gramotnost – klíčové pojmy informační výchovy. In *Infotech 2007 – moderní informační a komunikační technologie ve vzdělávání*. Olomouc: Votobia, 2007. s. 60-65. ISBN 978-80-7220-301-7.
- (11) DOMBROVSKÁ, Michaela, LANDOVÁ, Hana, TICHÁ, Ludmila. Informační gramotnost – teorie a praxe v ČR. *Národní knihovna. Knihovnická revue*, 2004, roč. 15, č. 1, s. 7-18. ISSN: 0862-7487.
- (12) TRNČÁKOVÁ, Lenka. *Informační výchova na vysokých školách: možnost zapojení vysokoškolské knihovny do informační výchovy uživatelů*. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav vědeckých informací a knihovnictví, 2005, 84 s. Vedoucí diplomové práce Mgr. Petr Škyřík.
- (13) LANDOVÁ, Hana. *Příspěvek k řešení informační gramotnosti na vysokých školách (na příkladu Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích)*. Praha: Univerzita Karlova. Filozofická fakulta. Ústav informačních studií a knihovnictví, 2002, 113 s. Vedoucí diplomové práce Peter Pálka.
- (14) JONÁK, Zdeněk. *Čtenářská a informační gramotnost na pozadí informačních a komunikačních technologií*. [online] Národní pedagogická knihovna, c2008-2009. [cit. 2010-04-14]. Dostupný z: <http://www.npkk.cz/csk/files/jonak-prispevek.pdf>
- (15) ŠKRNA, Jindřich. Interaktivní vyhledávání informací. *Národní knihovna: knihovnická revue*, 2002, roč. 13, č. 1, s. 7-19.
- (16) *Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online]. 2005. [cit. 2010-04-19]. Dostupný z: <http://sigma.nkp.cz>
- (17) PILECKÁ, Věra. *Rešeršní strategie*. [online]. 2006. [cit. 2010-04-19]. Dostupný z: <http://195.113.44.33>
- (18) SKLENÁK, Vilém. 2001. *Vyhledávání informací v internetu. In Informační studia a knihovnictví v elektronických textech I. : Interaktivní modulární výukový systém na podporu informačního a knihovnického vzdělávání [CD-ROM]*. 1. vyd. Praha : Ústav informačních studií a knihovnictví FF UK, 2001 [cit. 2010-04-19].
- (19) TRNČÁKOVÁ, Jarmila. *Koncepce informačního vzdělávání na UTB ve Zlíně*. Zlín: Univerzita Tomáše Bati, Fakulta humanitních studií, Ústav pedagogických věd, 2009, 74 s. Vedoucí diplomové práce Mgr. Štefan Chudý.

- (20) LANDOVÁ, Hana. Informační gramotnost v kontextu vzdělávání s důrazem na vysoké školy. *Ikaros* [online]. 2003, č. 04 [cit. 210-04-03].
Dostupný z: <http://www.ikaros.cz/Clanek.asp?ID=200303024>
- (21) IVIG – Odborná komise pro informační výchovu a informační gramotnost [online], aktualizace 5.1.2010 [cit. 2010-04-20].
Dostupný z: <http://knihovny.cvut.cz/ivig>
- (22) KELNAROVÁ, Zuzana. *Role RVP v rozvoji informační gramotnosti žáků na základních školách*. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav české literatury a knihovnictví, Kabinet knihovnictví, 2008. 163 s. Vedoucí diplomové práce: Mgr. Petra Šedinová.
- (23) MEDKOVÁ, Milena. Didaktika informační výchovy na středních školách. *Ikaros* [online]. 2009, roč. 13, č. 2 [cit. 2010-04-20]. Dostupný z: <http://www.ikaros.cz/node/5247>. URN-NBN:cz-ik5247.
- (24) HAYDEN, Alix. *Information seeking models* [online]. University of Calgary, c2003-2005 [cit. 2010-04-20].
Dostupný z: <http://www.acs.ucalgary.ca/~ahayden/seeking.html>
- (25) *Information skills in higher education: a SCOUNL position paper* [online]. Society of college, national and university libraries, c2006 [cit. 2010-04-20].
Dostupný z: <http://www.sconul.ac.uk>
- (26) KALAŠ, Ivan. *Informačná gramotnosť školy*. [online]. E-learningový portál škola budúcnosti [cit. 2010-04-15]. Dostupný z: <http://ep.edu.sk>
- (27) *Národní program rozvoje vzdělávání v České republice* [online]. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2001 [cit. 2010-04-13].
Dostupný z: <http://www.msmt.cz>
- (28) JONÁK, Zdeněk, ČUMPLOVÁ, Ludmila, BRACHTLOVÁ, Jaroslava. *Vytváření informačního zázemí školy*. 1. vyd. Praha: Sdružení MAC, 2003.
ISBN 80-86015-89-0.
- (29) *Státní informační politika* [online]. Úřad pro státní informační systém, 1999. [cit. 2010-04-12]. Dostupný z: <http://www.vlada.cz>

- (30) *Rámcové vzdělávací programy*. [online]. Národní ústav odborného vzdělávání, 2008. [cit. 2010-04-19]. Dostupný z: <http://www.nuov.cz>
- (31) ZMEKOVÁ, Alena. *Informační gramotnost žáka střední školy*. Zlín: Univerzita Tomáše Bati, Fakulta humanitních studií, Ústav pedagogických věd, 2007. 55 s. Vedoucí bakalářské práce: Ing. Mgr. Svatava Kašpárková, PhD.
- (32) MAREŠ, Jiří. *Styly učení žáků a učitelů*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1998. 240 s. ISBN 80-7178-246-7.
- (33) KAHN, Norma. *Jak efektivně studovat a pracovat s informacemi*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-443-5.
- (34) MEDKOVÁ, Milena. Didaktika informační výchovy na středních školách. *Ikaros* [online]. 2009, roč. 13, č. 2 [cit. 2010-04-15]. Dostupný z: <http://www.ikaros.cz/node/5247>. URN-NBN:cz-ik5247.
- (35) ZIMOLA, Bedřich. Základní charakteristika elearningu. *In elearning ve vysokoškolském vzdělávání 2002*. 1. vyd. Zlín: Univerzita Tomáše Bati, 2002. s. 14-18.
- (36) DOSTÁL, Jiří. *Počítač ve vzdělávání: modul 1*. Vyd. 1. Olomouc: Votobia, 2007. ISBN 80-7220-295-2.
- (37) *Střední odborná škola Luhačovice*. [online]. Střední odborná škola Luhačovice, 2008. [cit. 2010-04-21]. Dostupný z: <http://www.sosluhac.cz>
- (38) *Rozvoj klíčových kompetencí v odborném vzdělávání na Střední odborné škole Luhačovice*. [online]. Střední odborná škola Luhačovice, 2008. [cit. 2010-04-21]. Dostupný z: <http://www.sosluhac.cz>
- (39) *Školní vzdělávací program: informační služby v knihovnách a veřejném sektoru*. [online]. Střední odborná škola Luhačovice, 2008. [cit. 2010-04-23]. Dostupný z: <http://www.sosluhac.cz>
- (40) *Školní vzdělávací program: management umění a reklamy*. [online]. Střední odborná škola Luhačovice, 2008. [cit. 2010-04-23]. Dostupný z: <http://www.sosluhac.cz>

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obr. č. 1 – Textové opory pro výuku informační výchovy /zdroj: <http://uop2010.blog.cz/>

Obr. č. 2 – Zdroje využitelné pro výuku informační výchovy /zdroj: <http://uop2010.blog.cz/>

Obr. č. 3 – Ukázka testu pro studenty /zdroj: <http://uop2010.blog.cz/>

SEZNAM TABULEK

Tab. č. 1 – Srovnání kurikula v minulosti a kurikula v budoucnosti /zdroj: MAŇÁK, Josef, JANÍK, Tomáš, ŠVEC, Vlastimil. *Kurikulum v současné škole*. 1. vyd. Brno: Paido, 2008. ISBN 978-80-7315-175-1./

Tab. č. 2 – Schéma informační gramotnosti /zdroj: LANDOVÁ, Hana. *Příspěvek k řešení informační gramotnosti na vysokých školách (na příkladu Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích)*. Praha: Univerzita Karlova. Filozofická fakulta. Ústav informačních studií a knihovnictví, 2002, 113 s. Vedoucí diplomové práce Peter Pálka./

Tab. č. 3 – Vztah informační gramotnosti a vyhledávání informací /zdroj: STEINEROVÁ, Jela. *Informačná gramotnosť a relevancia: človek v informačnej spoločnosti*. [online]. Infolib, 2010 [cit. 2010-04-01]. Dostupný z: <http://www.infolib.sk/>

Tab. č. 4 – Srovnání hodinových dotací v oboru knihovnictví a management v reklamě na Střední odborné škole Luhačovice /zdroj: *Školní vzdělávací program: informační služby v knihovnách a veřejném sektoru*. [online]. Střední odborná škola Luhačovice, 2008. [cit. 2010-04-23]. Dostupný z: <http://www.sosluhac.cz> a *Školní vzdělávací program: management umění a reklamy*. [online]. Střední odborná škola Luhačovice, 2008. [cit. 2010-04-23]. Dostupný z: <http://www.sosluhac.cz/>

SEZNAM PŘÍLOH

P I – Studentovo pojetí učení a vyučování /zdroj: MAREŠ, Jiří. *Styly učení žáků a učitelů*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1998. 240 s. ISBN 80-7178-246-7./

P II – Model vztahů mezi motivací, záměry, průběhem a výsledky učení /zdroj: MAREŠ, Jiří. *Styly učení žáků a učitelů*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1998. 240 s. ISBN 80-7178-246-7./

P III – Čtyři základní metody efektivního studia /zdroj: KAHN, Norma. *Jak efektivně studovat a pracovat s informacemi*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-443-5./

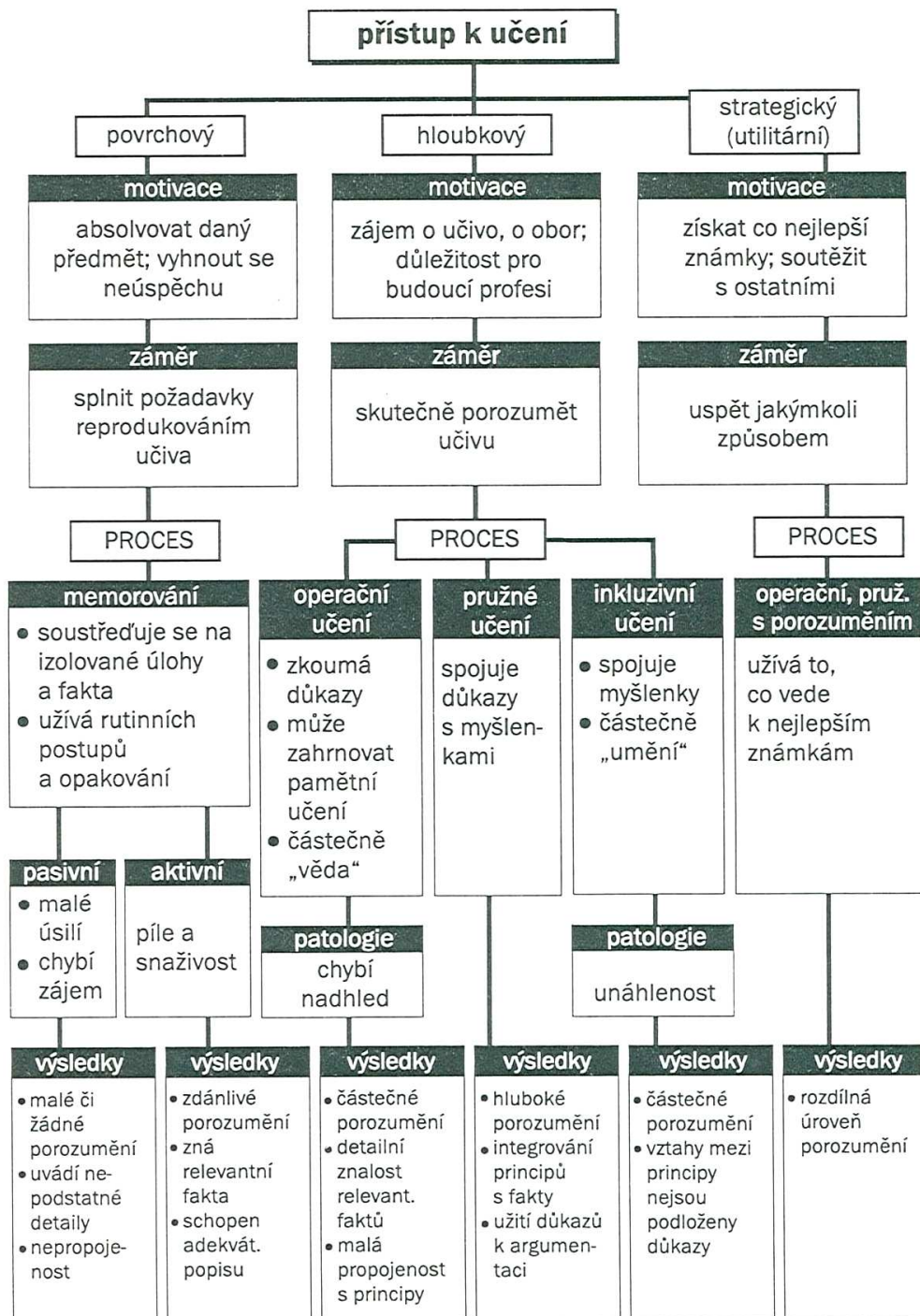
P IV – Přehled výukových metod /zdroj: MAŇÁK, Josef, JANÍK, Tomáš, ŠVEC, Vlastimil. *Kurikulum v současné škole*. 1. vyd. Brno: Paido, 2008. ISBN 978-80-7315-175-1./

P V – Bibliografické citace: výukové opory /zdroj: <http://uop2010.blog.cz/>.

PŘÍLOHA P I: STUDENTOVO POJETÍ UČENÍ A VYUČOVÁNÍ

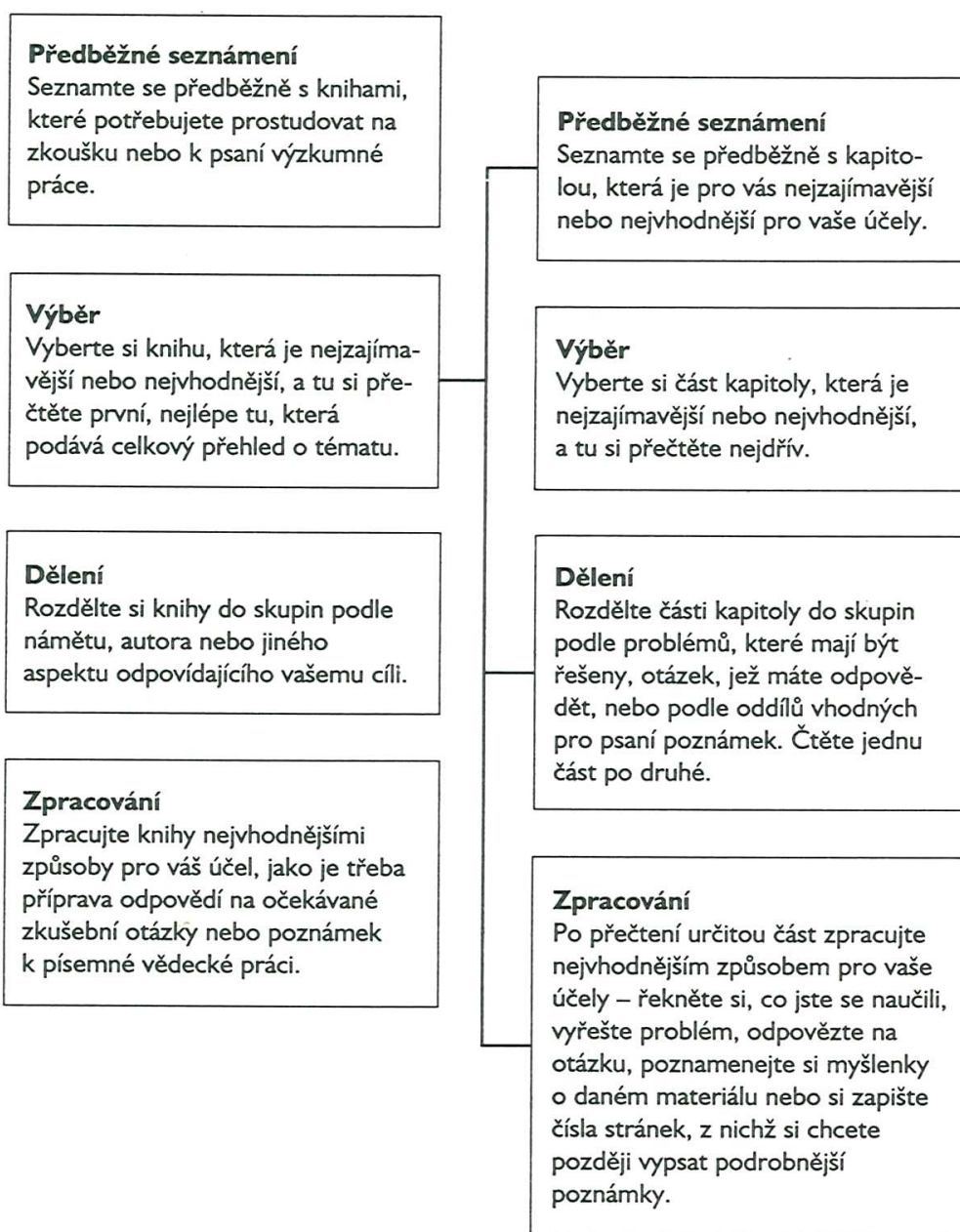
Pojetí učení	1. rozšiřování si znalostí	2. pamětní učení	3. aplikování znalostí, nespokojenost s memorováním	4. získání vhledu, hledání vztahů uvnitř předmětu	5. svébytné rozvíjení své osobnosti
Pasivní učení	bezděčné. průvodní učení nebo žádné	krátkodobé zapamatování („pro zkoušení“)	reprodukování učiva	povrchový přístup. učení z donucení (dělat přesně jen to, co se žádá)	povrchový přístup. pasivní hloubkový přístup
Aktivní učení	záměrné učení. učení „pro zkoušku“	dlouhodobé zapamatování	být doslova aktivní. „vytížený“. být schopen s učivem pracovat	hloubkový přístup. učit se „více“. než se žádá (konstruktivně)	zaujímat kritický a současně odpovědný postoj
Znalosti	podržet v paměti útržkovité poznatky	učit se nazpaměť skoro všechno; učit se nazpaměť hlavní věci. být schopen odpovídat na otázky o učivu	reprodukovat učivo: být schopen používat získané znalosti. skutečně pracovat s učivem	reprodukovat učivo: hledat souvislosti, vzájemné vztahy, hlavní myšlenky	reprodukovat učivo: spojovat znalosti s vhledem do problémů. vytvářet si kritické. zdůvodněné postoje
Porozumění a vhled	snaha zdánlivě „rozumět všemu“	„rozumět“ všemu. co se zkouší: obecnější chápání výrazu porozumění (zůstává však velmi vágní)	porozumět „celkovému smyslu“ toho, o čem text pojednává: poznat užitečnost učiva. být schopen používat naučené	řídít se autorovým záměrem; řídit se hlavními myšlenkami. klíčovými partiemi učiva	individuální. kritická. konstruktivní práce se studijními materiály
Aplikace	při zkoušení být schopen odpovídat na otázky	při zkoušení být schopen odpovídat na otázky	reproduktivně pracovat se znalostmi teď při zkoušení; reproduktivně pracovat se znalostmi v budoucí praxi	konstruktivně. flexibilně pracovat se získanými znalostmi (okamžitě)	pomocí získaných znalostí řešit problémy. postupovat heuristicky
Pojetí vyučování	vyhovuje závislost na učiteli	vyhovuje technologický přístup	vyhovuje detailně organizovaná výuka. omezená volnost („ne příliš svobody“). potřeba být plně zaměstnán	vzrůstá potřeba nezávislosti na učiteli. zvyšuje se potřeba konstruktivní aktivity	potřeba co největšího prostoru pro samostatnou činnost; potřeba dialogu mezi učitelem a studentem

PŘÍLOHA P II: MODEL VZTAHŮ MEZI MOTIVACÍ, ZÁMĚRY, PRŮBĚHEM A VÝSLEDKY UČENÍ

PŘÍLOHA P III: ČTYŘI ZÁKLADNÍ MODELÝ EFEKTIVNÍHO STUDIA

ČTYŘI ZÁKLADNÍ METODY EFEKTIVNÍHO STUDIA

PŘÍLOHA P IV: PŘEHLED VÝUKOVÝCH METOD

1. Klasické výukové metody

- 1.1 Metody slovní
 - 1.1.1 Vyprávění
 - 1.1.2 Vysvětlování
 - 1.1.3 Přednáška
 - 1.1.4 Práce s textem
 - 1.1.5 Rozhovor
- 1.2 Metody názorně-demonstrační
 - 1.2.1 Předvádění a pozorování
 - 1.2.2 Práce s obrazem
 - 1.2.3 Instruktaž
- 1.3 Metody dovednostně praktické
 - 1.3.1 Napodobování
 - 1.3.2 Manipulování, laborování a experimentování
 - 1.3.3 Vytváření dovedností
 - 1.3.4 Produkční metody

2. Aktivizující metody výukové

- 2.1 Metody diskusní
- 2.2 Metody heuristické, řešení problémů
- 2.3 Metody situační
- 2.4 Metody inscenační
- 2.5 Didaktické hry

3. Komplexní výukové metody

- 3.1 Frontální výuka
- 3.2 Skupinová a kooperativní výuka
- 3.3 Partnerská výuka
- 3.4 Individuální a individualizovaná výuka, samostatná práce žáků
- 3.5 Kritické myšlení
- 3.6 Brainstorming
- 3.7 Projektová výuka
- 3.8 Výuka dramatem
- 3.9 Otevřené učení
- 3.10 Učení v životních situacích
- 3.11 Televizní výuka
- 3.12 Výuka podporovaná počítačem, e-learning
- 3.13 Sugestopedie a superlearning
- 3.14 Hypnopedie

PŘÍLOHA P IV: BIBLIOGRAFICKÉ CITACE: VÝUKOVÉ OPORY

Výukové materiály: <http://uop2010.blog.cz>

Citace - základní pojmy

Citace = citát, doslovné převzetí cizího textu

- **Bibliografická citace** = identifikační bibliografické údaje, které umožňují přesné určení dokumentu použitého pro odbornou práci
- soubor cizích (již publikovaných) údajů, které autor použil ve své práci
- je umístěna v odborném textu, ale také na konci dokumentu (v soupisu citací)
- má předepsanou strukturu
- je upravena normou ČSN ISO 690 a ČSN ISO 690-2
- **Soupis bibliografických citací** = přehledně umístěný soupis identifikačních údajů o citovaných dokumentech na jednom místě (zpravidla na konci textu)

tento text je pouze osnova výuky,

pro více informací o tomto tématu (a odkaz na zdrojový dokument) přejděte do rubriky: odkazy pro další studium

Informační a citační etika

- **Etika** z filozofického hlediska = zkoumá teorii morálky, zabývá se vztahem morálky a práva
- **Informační etika** = zabývá se morálními principy a pravidly v souvislosti se zpracováním informací; zahrnuje etiku tvůrce, zprostředkovatele i uživatele informací

Etika tvůrce informací:

- sdělovat informace pravdivé, nezkreslené
- správně citovat
- psát věcně, srozumitelně
- nepublikovat opakovaně stejné výsledky

Etika zprostředkovatele informací:

- respektovat autorské právo
- poskytovat včasné informace
- zaručit rovný přístup k informacím

- zodpovídat za věcnou správnost informací

Etika uživatele informací:

- vyhledávat nejlepší informace
- respektovat i informace, které se uživateli "nelíbí"
- využívat relevantní informace
- správně citovat

Informační etika se řídí určitými pravidly - 3 úrovně pravidel:

1. právní normy (autorský zákon, tiskový zákon, atd.)
2. mezinárodní úmluvy (právo na informace, právo na ochranu soukromí, atd.)
3. profesní kodexy v novinářské, knihovnické nebo infromatické oblasti

Obecné principy informační etiky:

- informace mají být volně šířeny
- šíření informací nesmí způsobovat újmu
- nepravdivé informace nemají být šířeny
- každý je odpovědný za důsledky svého jednání

Proč citovat? Citujeme, abychom:

- dodrželi autorský zákon (121/2000 Sb.)
- umožnili ostatním vyhledat a získat původní dokument
- uvedli souvislost s dosavadním stavem poznání v dané problematice a doložili fakta
- dokázali vlastní znalost tématu
- dokázali, že umíme pracovat s informačními zdroji
- odkázali naše čtenáře na další literaturu

tento text je pouze osnova výuky,

*pro více informací o tomto tématu (a odkaz na zdrojový dokument) přejděte do rubriky:
odkazy pro další studium*

Citační normy, obecné zásady citací

Pravidla citování dokumentů upravuje citační norma:

- **ČSN ISO 690 - Bibliografické citace. Obsah, forma a struktura**

- obsahuje pravidla psaní a odkazování bibliografických citací monografií a jejich částí, časopiseckých článků, příspěvků a patentů

- **ČSN ISO 690-2 - Bibliografické citace. Část 2: elektronické dokumenty nebo jejich části**

- stanovuje citování dokumentů dostupných elektronickou formou (elektronické seriály, články, databáze, počítačové programy, CD-ROM, diskusní skupiny, e-mail, atd.)

Norma ČSN stanovuje:

- obecná pravidla pro bibliografické citace
- formální úpravu bibliografických citací
- povinné a nepovinné údaje pro citování
- uspořádání soupisu bibliografických citací a formu odkazů v textu

Obecné zásady pro citování dokumentů:

- přehlednost a jednotnost údajů
- přesnost
- úplnost
- užívání primárních pramenů (citujeme pouze dokumenty, které jsme skutečně prostudovali)
- vynechání chybějících údajů (žádný údaj si nemůžeme vymyslet)

Nejčastější chyby při citování:

- citování díla, které autor nepoužil
- necitování díla, které autor použil
- citování vlastních děl, aniž by měla souvislost s tématem
- nepřesná citace, která neumožní dohledání původního pramene

Normy ČSN ISO 690 a 690-2 uvádí u každého dokumentu soubor povinných údajů. Povinné údaje se liší u tradičních tištěných a elektronických informačních pramenů. Je nutné se vždy řídit normou při sestavování bibliografické citace.

Obecně platí, že při sestavování bibliografické citace používáme údaje, které vyhledáme v primárním dokumentu (tj. dokument, se kterým přímo pracujeme). Interpunkční znaménka užívaná v citaci taktéž stanovuje norma - lze říci, že obecně po použití tečky následuje mezera a velké písmeno.

tento text je pouze osnova výuky,

pro více informací o tomto tématu (a odkaz na zdrojový dokument) přejděte do rubriky: odkazy pro další studium

Metody citací

Citace v textu musí být vždy odkázána na soupis bibliografických citací, který se vyskytuje zpravidla na konci dokumentu.

Jestliže není za textem vytvořen samostatný soupis bibliografických citací, je nutné, aby první odkaz na danou publikaci obsahoval všechny prvky, které jsou podstatné pro základní bibliografickou citaci.

Jou-li odkazy v textu používány se soupisem bibliografických citací za textem, musí obsahovat takové údaje, které zajistí propojení mezi odkazem v textu a bibliografickou citací publikace v soupisu.

Propojení odkazů v textu a soupisu citací lze učinit:

- **metodou poznámek**

- na jednotlivé dokumenty se odkazuje pomocí poznámky a citace se uvádí v poznámce pod čarou
- číslování poznámek je pùběžné v celém dokumentu nebo může začínat na každé stránce od čísla 1
- první odkaz by měl obsahovat všechny prvky potřebné ke zjištění primárního dokumentu v soupisu citací, další odkazy mohou mít zkrácenou formu

Pozn. tato metoda je zpravidla užívána při citování děl především v přírodních vědách

- **metodou prvního prvku a data**

- v textu se uvádí první prvek (autor nebo 1. slovo z názvu) a rok vydání publikace, příp. strana, jde-li o přesnou citaci; vždy v kulatých závorkách/ např. (*Hangár, 2010*)
- pokud se první prvek vyskytuje přímo v textu, uvádí se v závorce pouze rok vydání/ např. ...*jak uvádí Jiříček (2004)*...
- má-li odkaz stejný první prvek i rok vydání, rozlišují se dokumenty pomocí malých písmen bez mezery/ např. (*Maroš, 1993a*)
- soupis citací na konci dokumentu je řazen abecedně dle prvního prvku

Pozn. tato metoda je zpravidla užívána při citování děl především ve společenských vědách

- **metodou číselných odkazů**

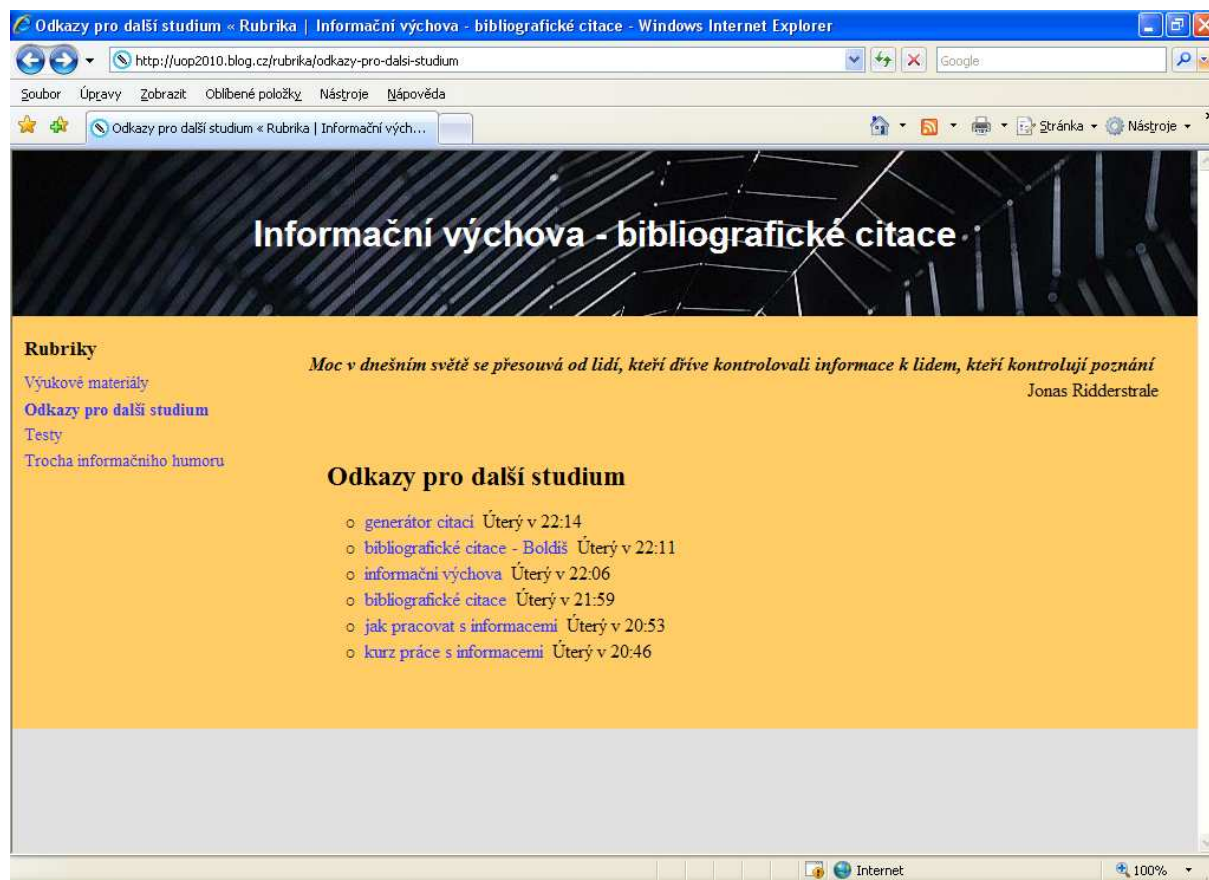
- odkazy se píší v textu jako horní index nebo do závorky v pořadí, v němž jsou díla citována/ např. ...*dolet čmeláka obrovského je menší než 20 m (1)*. *O podobném případě se zmínil Skočdopole (2)*...
- soupis citací na konci dokumentu je řazen číselně dle odkazů v textu

tento text je pouze osnova výuky,

pro více informací o tomto tématu (a odkaz na zdrojový dokument) přejděte do rubriky: odkazy pro další studium

Odkazy pro další studium: <http://uop2010.blog.cz>

- Generátor bibliografických citací

Jedinečný citační software umožní uživateli nejen tvorbu, ale i správu citací. Respektuje normy ČSN ISO 690 a 690-2. Automatický generátor citací obsahuje moduly jak pro tradiční tištěné, tak i pro elektronické formy dokumentů.

- Bibliografické citace dle normy ČSN ISO 690 a 690-2

Podrobný přehled problematiky bibliografických citací od Petra Boldiše. Výukový materiál obsahuje příklady citací, podrobný popis citačních metod a komentuje povinné i nepovinné údaje v bibliografických citacích podle platných norem.

- Informační výchova

Informační výchova formou online výuky je určena uživatelům knihovny ČVUT v Praze. Jejím cílem je naučit uživatele vyhledávat a efektivně využívat služby knihovny. Kurz je doplněn i online testy, pomocí kterých lze ověřit dosažené znalosti.

- Bibliografické citace

Manuál pro studenty Střední odborné školy Luhačovice, který zpracovali sami učitelé. Výukový materiál podává podrobný a přehledný návod jak správně v odborné práci citovat literaturu.

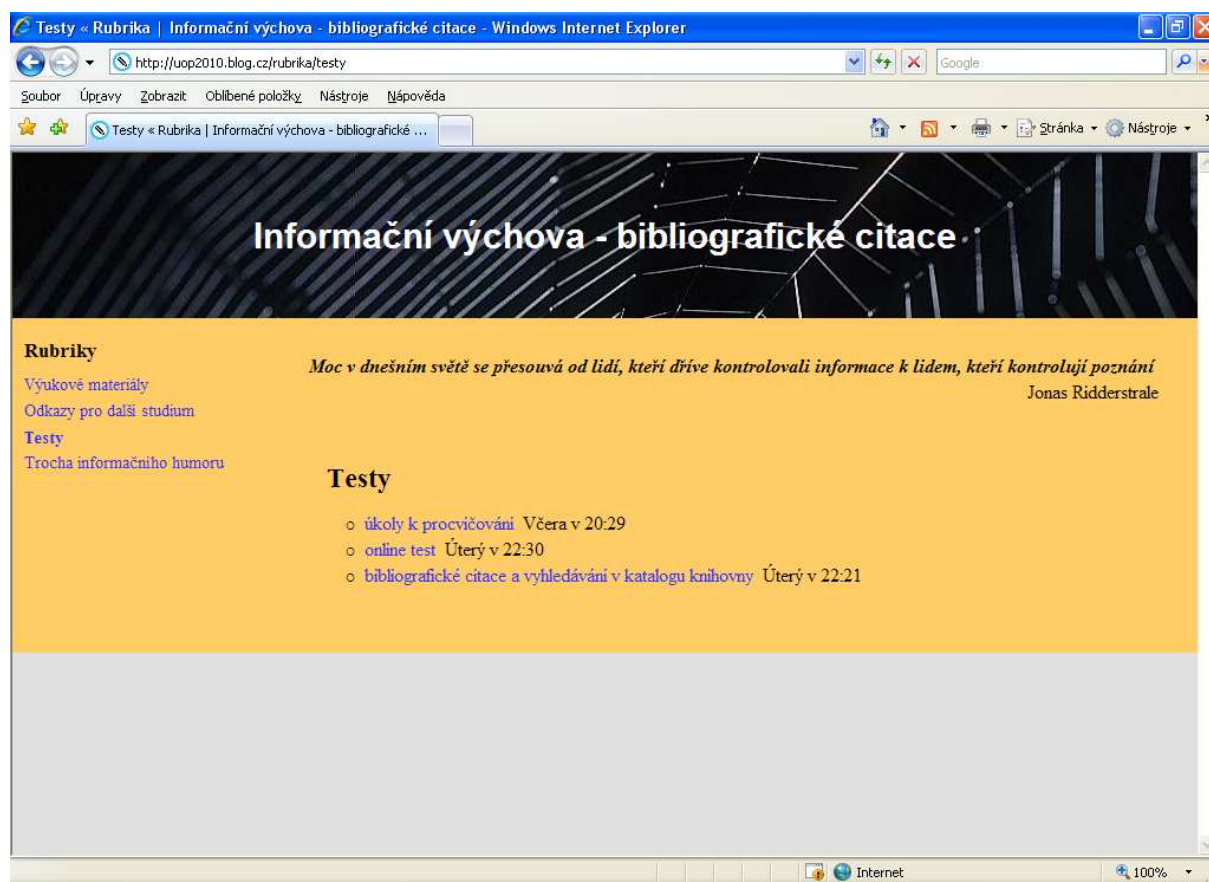
- Jak pracovat s informacemi

Online kurzy primárně slouží studentům ostravské univerzity. Jsou doplněny o názorné ukázky v programu Adobe Flash Player. Naučí Vás pracovat s různými informačními zdroji. Podrobná kapitola je věnována bibliografickým citacím. Kurz je velmi podrobným a dobrým zdrojem k získání přehledu o zpracovávání informací sloužících především k psaní odborných prací.

- Kurz práce s informacemi

E-learningový kurz práce s informacemi využívaný studenty na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně. Kurz obsahuje textové studijní opory a interaktivní přednášky. Kurz si klade za cíl pomoci studentům osvojit si studijní návyky podporující rozvoj schopností kritického myšlení, schopností samostatného vyhledávání potřebných informací a studijních materiálů, vyhodnocování relevantnosti nalezených informací, efektivní organizaci znalostí a aktivní využívání prostředků informačních a komunikačních technologií.

Úkoly k procvičování: <http://uop2010.blog.cz>

- Online test z informační výchovy

Zkuste si udělat online test ze základů informačního vzdělávání 😊

Bibliografické citace a vyhledávání v katalogu knihovny

Přečtete si, prosím, důkladně zadání otázek! V testu **existuje jedna správná varianta** odpovědi. Za každou správnou odpověď lze získat jeden bod. 😊

1) Určete sekundární informační pramen:

- a) článek v časopise
- b) bibliografická databáze
- c) česká technická norma
- d) sborník

2) Záznam v knihovním katalogu obsahuje tzv. lokační údaje. Vyberte z následujících možností, který údaj můžeme považovat za lokační:

- a) údaj, který určuje umístění článku v periodiku (strana)
- b) údaj určující typ dokumentu (monografie, zvukový záznam, atd.)
- c) údaj, který určuje, zda lze dokument vypůjčit domů (prezenční výpůjčka, absenční výpůjčka)

- a) metoda průběžných poznámek
 - b) metoda prvního prvku a data
 - c) číselná metoda
 - d) metoda prvního písmene z názvových údajů
-

- **maximální počet bodů = 10**

- o 10-9 bodů = 1
- o 8 bodů = 2
- o 7-6 bodů = 3
- o 5-4 body = 4
- o 3-0 bodů = 5

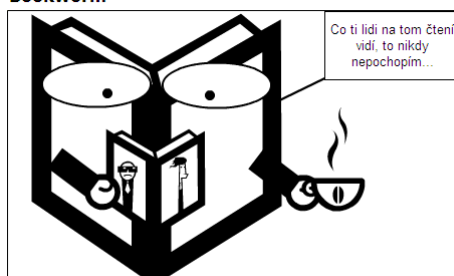
Informační humor: <http://uop2010.blog.cz>

Novopečený knihovník

Bookworm

/zdroj: <http://www.greaders.cz/>

ostatní vtipy dostupné na: <http://www.youtube.com> – „blond library“, „knihovnická hymna“